

«Jeg er en påfugl»

En studie om krysskulturell ungdom og et tiltak

Karianne Schandy



Masteroppgave ved Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2013

Han er halvt norsk, han er halvt egypter
Han går på fester, han er alltid nykter
Han bor hos faren sin, han bor hos mamma
Han spiser brunost, falafel og chaharma
Han bor i åsen, (Hei) han bor i blokk, (men)
han kan arabisk, han snakker norsk
Men han er brun, hei please; han er hvit!
Han feirer jul, det er høytid når det er hit
men han er rik, kom igjen a; han er fattig!
Hei, han er hvit, nei, se på'n; han er svarting!
han ser fordeler, og han ser ulemper
Han er hva du sier, han veit hva du tenker
Og her hjemme, kaller de han utlending
og der borte, kaller de han utlending
Men vi er enig om at vi blir fresh selv om
identitet lett dreper med en strek mellom.

(Karpe Diem, 2006, Identitet som dreper)

© Karianne Schandy

2013

«Jeg er en påfugl» - En studie om krysskulturell ungdom og et tiltak.

Karianne Schandy

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne undersøkelsen blir det spurt hva som kan gjøres for å bedre velferden blant krysskulturelle barn og unge og deres familier, samt hvordan Norge kan dra nytte av potensialet i sin flerkulturelle befolkning. I den anledning er et tiltak kalt FLEXid undersøkt. Dette er et tilbud til unge mennesker med en krysskulturell oppvekst. Undersøkelsens empiri utgjør ni intervjuer med tidligere kursdeltakere, samt samtaler med fem foreldre. Studien tar et ressursperspektiv med utgangspunkt i «community»-psykologien og Antonovskys begrep *opplevelse av mening*. Også Hausers *resilenstenkning* og feltet *positiv ungdomsutvikling* anvendes. Her ses mennesket først og fremst i lys av sitt potensiale – ikke i lys av sine begrensninger. Det ble utført en tematisk analyse der deltakernes erfaringer med- og personlige endringer som følge av FLEXid ble systematisert og tolket.

Analysens viser at FLEXid har vært av dyptgripende betydning for deltakerne. Selv om informantene vektla ulike aspekter, var erfaringene med kurset udelt positive. FLEXid har, slik det uttrykkes av informantene, ført til mer kunnskap, større selvinnsikt og økt toleranse. Undersøkelsen viser også hvor viktig anerkjennelse og fellesskap er. Også på hjemmebane har kurset ført til endringer. For mange har kommunikasjonen og relasjonen til foreldrene blitt bedre, men det finnes et ubrukt potensial i ytterligere å involvere foreldrene. Undersøkelsen viser hvor viktig det er å ha nettopp foreldrene med på «laget», slik at ungdommene opplever støtte og forståelse med hensyn til de utfordringer og ressurser en krysskulturell oppvekst fører med seg.

Forord

Jeg vil først takke informantene for tilliten de ga meg. Takk for at dere delte så åpent og ærlig med meg. Om denne oppgaven stopper her, så har i alle fall dere lært meg mye viktig som jeg tar med meg videre. Jeg har stor respekt for dere alle sammen!

Tusen takk til alle som bidrar til at FLEXid er det det er. Spesielt takk til Gloria Leiyang som tok imot meg med åpne armer og Kjell Østby som har bistått med rekruttering! Videre vil jeg takke Nora Sveaass, veilederen min. Takk for din ærlighet, interesse for prosessen og ikke minst for at du hele tiden har sett hva jeg har ønsket og hjulpet meg dit. Du har gitt meg retning og vært tilgjengelig selv om du har befunnet deg på andre sider av jorda. Det har vært viktig for meg. Takk! Og tusen takk til deg Judith van der Weele for gjennomlesning på tampen!

Så må jeg takke Cathrine, Ingelin, Hanne, Ida og Toril. Kjære medstudenter - ikke veit jeg hva jeg skulle gjort uten alle pausene våre, diskusjonene våre og de muntlig og skriftlig tilbakemeldingene i skriveprosessen. Det hadde ikke vært kult å sitte på den berg-og-dalbanen det er å skrive en masteroppgave alene. Jeg slenger også på en takk til familien min som alltid er der og backer meg uansett hva!

Og så må jeg takke deg Rasmus – du har hørt alle klager, alle detaljer, alle tankerekker og sikkert alle referanser også, men du er alltid like interessert og gir gode tilbakemeldinger! Også er du rett og slett det beste menneske jeg vet om! Helt til slutt: Takk til deg Jesus – ditt eksempel og din evne til å holde meg oppe kan ikke beskrives!

Karianne Schandy

Oslo, mai 2013

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Om FLEXid.....	2
Forskningsspørsmål.....	3
Oppgavens struktur.....	3
Utvalgt forskning.....	4
Migrasjonsforskning.....	4
Akkulturasjon.....	4
Dissonant akkulturasjon.....	5
Norsk forskning om unge innvandrere.....	6
Familie.....	6
Psykisk helse.....	7
Samfunnets problemorientering.....	9
Teoretiske perspektiver.....	9
Fra problem til ressurs.....	9
Empowerment og deltakelse.....	11
Opplevelse av sammenheng.....	12
Metode.....	13
Vitenskapelige ståsted.....	13
Det kvalitative intervjuet.....	13
Datainnsamling.....	15
Rekruttering og informantene.....	15
Gjennomføring av intervjuene.....	16
Analyseprosessen.....	17
Bli kjent med datamateriale.....	17
Koding.....	17
Lete etter temaer. Revurdere temaer.....	18
Refleksivitet.....	18
Ethiske betraktninger.....	20
Resultater.....	20
Erfaringer og personlig endringer i lys av kursdeltakelsen.....	20
Opplevd fellesskap.....	21

Konkret kulturkunnskap	23
Erkjennelse av egne fordommer	25
Opplevelse av å mestre kulturskiftene.....	26
Masker - en forutsetning.....	28
Masker - en forestilling.....	28
Masker - en nødvendighet.	29
Bedret selvfølelse og økt selvtillit	30
Bedret selvfølelse.....	30
Økt selvtillit.	31
Kommunikasjon i familien	33
Fra frykt til tillit.	33
Fra lydighet til dialog.....	34
Mangelfull kommunikasjon.....	36
Forhandling av kjønnsroller	37
Hjemmet som kvinnens domene.....	37
Mannen som beskytter og premissleverandør	38
Kvinnen som «gull».....	42
Diskusjon.....	44
Betydningen av FLEXid på individnivå.....	45
Oppsummering av funn.	45
Fra kaos til mening	46
Fra mistro til tillit.....	46
Empowerment.....	48
Hva kan vi lære av denne studien?	48
Fremme ressurser.....	48
Samfunnsverdi.	49
Foreldrene må med.	49
Avsluttende kommentar.....	50
Litteraturliste	51
Vedlegg 1	57
Vedlegg 2	62
Vedlegg 3	64

Innledning

Den 9. mars befinner jeg meg i et stappfullt Oslo Spektrum. Publikum speiler mangfoldet i Norges befolkning. Her er mennesker i alle aldre og i alle regnbuens farger. Her er muslimer, kristne, hinduer, buddhister og humanister i en salig blanding. På scenen står den norske rapgruppa Karpe Diem – Magdi som er halvt norsk, halvt egyptisk og Chirag som er født i Norge av indiske foreldre. Etter terrorren 22.juli da de stilte opp på minnekonserten i Oslo domkirke, og etter at de i år klarte å fylle Oslo spektrum som første norske rapgruppe, har Karpe Diem blitt et symbol på Norges kulturelle mangfold. De er med å gi minoritetsungdommer en stemme.

Med tekster om påfugler, tusen tegninger, «rase og kaste» og bindestrekidentitet setter de på mange måter ord på hvordan en krysskulturell oppvekst i Norge kan se ut – både med fordeler og ulemper. De synliggjør hvor vanskelig det kan være for dem som vokser opp med føtter i to leire å besvare grunnleggende spørsmål som «Hvem er jeg?» og «Hvor hører jeg til?». De unge menneskene som vokser opp krysskulturelt, må hele tiden manøvrere mellom to eller flere sett verdier og forventninger. I tillegg må mange ofte forholde seg til medias problemfokus samt fordommer i majoritetsbefolkningen. Stadig flere av Norges krysskulturelle ungdommer er også muslimer –, som er den gruppen majoritetsbefolkningen er mest skeptiske og restriktive i forhold til (IMDi, 2009; Oppedal & Røysamd, 2007). Magdi rapper om dette i en av tekstene sine og forteller at han utsetter å si at han er muslim når han møter noen - «til jeg allerede har gjort et inntrykk. Venter til vi blir litt kjent og Magdi e`kke sinnssyk.» (Karpe Diem, 2010).

Mangfoldet som innvandringen fører med seg, skaper utfordringer også for Norge som samfunn. Hvordan skal samfunnet legge til rette for at mennesker med ulike tankesett kan leve godt side om side, - selv når de har tilsynelatende motstridende verdier og kulturelle praksiser? Og hvordan kan samfunnet involvere målgruppen slik at man unngår et «vi» i maktposisjon som skal «ordne opp» for «de andre»? Ofte preges nettopp integreringsdebatten av at majoritetsbefolkningen skal finne løsninger *for* innvandrerne.

Men mangfoldet innebærer også nye ressurser og nye muligheter. Hvordan kan vi hente ut potensialet i vårt flerkulturelle samfunn? Hva tenker innvandrere selv om alle tiltak og programmer som iverksettes for deres integrering og psykiske helse? Og ikke minst - hvordan er det å være et ungt menneske midt oppi alt dette? Jeg ønsket kunnskap om hva krysskulturelle unge selv tenkte. Mer spesifikt ville jeg undersøke deres erfaringer og tanker

vedrørende et tiltak iverksatt for deres skyld. I den forbindelse fant jeg kurstilbudet FLEXid på Røde Kors sine nettsider. Målgruppen var ungdomsskoleelever som vokser opp med en eller flere kulturer tett på kroppen. Kurset fremmet et ressursperspektiv som jeg synes var veldig spennende. Jeg valgte derfor dette kurset som et eksempel på et «tiltak».

Jeg har i arbeidet med prosjektet lurt på hvilken betegnelse jeg skulle anvende når jeg skriver om unge mennesker som med sine foreldre har innvandret til Norge. Det har vært viktig for meg å velge et begrep som ikke bidrar til ytterligere stigmatisering. I april i år ble det utgitt en helt ny bok – *Krysskulturelle barn og unge*. Lill Salole (2013, s. 29) argumenterer her for at uttrykket «krysskulturelle» bedre fanger essensen i disse barnas liv ved å vise til «den unike sammensmeltingen eller «miksen» av verdenssyn som er kjernen i deres oppvekst og utvikling». Hun sammenligner det med å blande farger. Du kan ikke trekke ut den røde og blå fargen etter å ha blandet dem sammen til lilla. Noe nytt har oppstått (Salole, 2013). Jeg opplever på mange måter nettopp dette som essensen i denne undersøkelsen, og jeg har derfor valgt å benytte betegnelsen *krysskulturelle barn og unge*.

Om FLEXid

FLEXid står for *fleksibel identitet* og er altså et kurstilbud for krysskulturelle ungdommer i alderen 14-18. Kurset startet opp for 12 år siden og er utviklet av psykologene Judith van der Weele og Hildegun Sarita Selle i samarbeid med Kjell Østby og Heidi Reif. Fra tidligere hadde Weele utviklet kurset «Inn for landing» som et tilbud til norske barn som flyttet hjem etter flere år utenlands. FLEXid ble en videreutvikling av dette. De første kursene ble avholdt i Larvik med støtte fra Larvik Læringscenter, men finnes i dag flere steder blant annet på Sørlandet og i Telemark. Enkelte steder gjennomføres kurset i samarbeid med skoler, mens det andre steder er et ettermiddags- eller helgetilbud. Kurset er også blitt benyttet i institusjonssammenheng for enslige mindreårige asylsøkere (FLEXid, udatert).

FLEXid strekker seg over to år og er bygd opp rundt elleve temaer. Etter hvert fullførte år får deltakerne et kursbevis som blant annet kan benyttes ved jobbsøking. Første året er temaene gruppeorientert, mens det andre året er individfokusert (FLEXid, udatert).

Refleksjon, deltakelse og relasjoner er viktige begreper i FLEXid (FLEXid, utdatert). Kurset er derfor en blanding av undervisning og aktiviteter. Metodikken er forankret i psykologisk teori som Hausers *resilenstenkning* (Hauser, Allan & Golden, 2006), Millers *motiverende intervju* (Rollnick & Miller, 1995) og Antonovskys (2000) begrep *opplevelse av*

mening. Innholdsmessig er litteraturen omkring «third culture kids», også forkortet som TCK, svært mye brukt sammen med akkulturasjonsforskning og krysskulturell forskning (FLEXid, udatert). Begrepet «third culture kids» er blitt brukt som betegnelse på de barna som vokser opp i en eller flere kulturer, som følge av foreldrenes arbeid i militæret, business eller misjon (Pollock & van Reken, 2009). Selv om dette ofte er privilegerte grupper sammenlignet med flyktninger eller arbeidsmigranter som flytter grunnet vanskeligheter med å få jobb, har likevel deres barn en del av de samme erfaringene og oppøvede ferdighetene som det vi finner hos «third culture kids» (Pollock & van Reken, 2009; Salole, 2013; Salole & van der Weele, 2010).

FLEXid betegnes som et forebyggende tiltak med hensyn til unge krysskulturelle menneskers psykiske helse (Eide & Mekonen, 2007). Likevel har kurset også målsettinger som strekker seg ut over individet. Ønsket er å bidra til å redusere omfanget av familiekonflikter, samt forhindre gjengdannelse (FLEXid, udatert).

Forskningsspørsmål

Denne studiens overordnede forskningsspørsmål er: *Hvordan kan samfunnet hente frem potensialet som finnes i et flerkulturelt samfunn?*

FLEXid blir her anvendt som et eksempel på et tiltak og det overordnede spørsmålet konkretiseres ved hjelp av følgende underspørsmål: *Hvilken betydning kan et tiltak som FLEXid ha i livet til en ung person med krysskulturell oppvekst? Opplever de unge tiltaket som en ressurs med hensyn til sin kulturmanøvrering? Gjør deltakelsen noe med de unges forhold til det norske samfunnet? Opplever de at kursdeltagelsen endrer dem personlig på noe vis og i så fall på hvilke måter? Og hvordan oppleves denne eventuelle endringen i familiekontekst?*

Oppgavens struktur

I det neste kapittelet presenteres *utvalgt forskning*. Dette er forskning jeg anser som viktig for at leseren skal forstå rammene rundt en krysskulturell oppvekst, og få et inntrykk av hvordan de unge innvandrerne selv rapporterer og forteller om sine familier, sin psykiske helse og sin opplevelse av tilhørighet i Norge. Videre gjør jeg rede for studiens *teoretiske perspektiver*. Dette er perspektiver som fremmer et ressursfokus i møte med alle mennesker generelt – og ulike minoriteter spesielt. Under *metode* begrunnes valgene jeg tok i forskningsprosessen, og

noe av det jeg er inspirert av som forsker presenteres. Her redegjør jeg også for studiens praktiske gjennomføring. I det neste kapittelet presenteres undersøkelsens resultater, der hver kategori eksemplifiseres med sitater fulgt av mine refleksjoner underveis. I *diskusjonen* oppsummeres funnene og drøftes i lys av forskningsspørsmålene, den utvalgte forskningen og de relevante teoretiske perspektivene. Jeg avslutter med å si noe om verdien av studien og hva vi som et flerkulturelt samfunn bør etterstrebe slik at ikke det potensialet som finnes blir liggende ubrukt.

Utvalgt forskning

Her presenteres den forskningen som har størst relevans med hensyn til min forskningsinteresse og den påfølgende diskusjonen. Først viser jeg til migrasjonsforskning da dette danner et viktig bakteppe for de unges krysskulturelle erfaringer. Deretter omtaler jeg det nyeste av norsk forskning om unge innvandrere for så til slutt å vise hvordan denne gruppen ofte har blitt møtt med en problemtilnærming i både media, skole og forskning.

Migrasjonsforskning

Akkulturasjon. Det er en krevende prosess å skulle sette seg inn i og forholde seg til ett nytt verdisett og andre kulturelle praksiser. Spesielt om det nye samfunnet er vesentlig annerledes. Alle informantene i denne undersøkelsen kommer fra tradisjonsbaserte samfunn som karakteriseres av kollektivismen. I motsetning til «moderne samfunn» defineres gjerne «tradisjonsbaserte samfunn» ved at «de er basert på primærnæring, er hierarkiske, (man underordner seg gruppen eller Gud), religiøse, er familie/slektsbaserte og skam- og pliktorienterte» (Aarseth, Lidén & Seland, 2008, s. 9). Den funksjonen familien har i disse landene er i Norge, på de fleste områder, erstattet av velferdsstaten (Prieur, 2004). Dette er en svært ukjent tankemåte for de fleste som kommer hit fra Midtøsten eller Afrika, men som de er nødt til å forholde seg til.

De endringene som finner sted når individer må forholde seg til en ny kultur over lengre tid, omtales i migrasjonsforskning som *akkulturasjon* (Berry, 1997). Berry (1997) har vært toneangivende på dette feltet ved å forske på hvilke strategier vi som mennesker tar i bruk i møte med nye kulturer. Han har i sitt arbeid kommet frem til fire hovedstrategier. Ved *assimilering* favoriseres majoritetskulturen på bekostning av egen kulturbakgrunn. Når man forsøker å holde mest mulig på egen kultur slik at det går ut over samhandling med storsamfunnet forøvrig omtales det som *segregering*. *Marginalisering* betegner en tredje

strategi. Her forkaster vedkommende begge kulturer. Hvis man derimot velger å bevare både sin kulturelle arv og engasjere seg i storsamfunnet kalles det *integrering* (Berry, 1997). Det er gjennomført flere kvantitative studier med den hensikt å undersøke hvilken av disse strategiene som er forbundet med best psykologisk tilpasning. Flest funn peker mot at integreringsprofilen har flest positive ringvirkninger (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006).

Det er forsket mest på voksne menneskers akkulturasjonsstrategier, men en stor internasjonal studie med respondenter fra 14 land i alderen 13-18 år viste at *integreringsprofilen* også var den strategien blant de unge som viste best psykologisk og sosiokulturell tilpasning (Berry et al., 2006). De unge som ble tilskrevet denne profilen skåret høyt både på etnisk og nasjonal identitet og hadde venner i begge grupper. Psykologisk tilpasning ble i denne studien målt gjennom spørsmål om selvfølelse, livsglede og psykiske problemer. Sosiokulturell tilpasning inkluderte atferdsproblemer og mestring i skolen (Berry et al., 2006). Flest ungdommer (36 %) ble klassifisert inn under denne profilen (Berry et al., 2006).

Dissonant akkulturasjon. Barn tilpasser seg ofte et nytt samfunn relativt raskt i form av at de lærer språk og kulturelle koder på kort tid (Le & Stockdale, 2008; Strier, 1996). Dette kommer av deres fleksibilitet og formbarhet som barn (Salole & van der Weele, 2010), men også fordi barn oftere deltar på flere av samfunnets sosiale arenaer gjennom skole og fritidsaktiviteter (Øia, 1998).

Foreldrenes tilpasning vil kunne være preget av større ambivalens (Le & Stockdale, 2008; Pollock & van Reken, 2009), og kanskje ønsker de ikke alltid å integrere seg i håp om å kunne reise tilbake til hjemlandet så fort det lar seg gjøre (Salole, 2013). Man kan på en måte si at «barna flytter med kroppen, mens voksne flytter med hodet» (Eide & Mekonen, 2007).

Denne forskjellen på foreldre og barns tilpasning er blitt kalt dissonant akkulturasjon (Jávo, 2010; Le & Stockdale, 2008). Dette sammen med alt det nye i form av språk, verdier og sosiale koder utfordrer familiedynamikken. Det er ikke lett å være forelder når man føler seg klønete og konfronteres med seg selv på nye måter (Salole, 2013). Ofte går «kultursjokket» utover selvfølelsen fordi man ikke lenger klarer å henge med i vanlig sosial samhandling (Salole & van der Weele, 2010). Foreldrene får derfor problemer med å følge opp barna sine slik de ville gjort i hjemlandet (Le & Stockdale, 2008). I denne nye konteksten kan det dermed bli barna som i stedet sitter på den nyttige kunnskapen. De blir sine foreldres læremestre (Øia, 1998), og foreldrenes maktposisjon utfordres. Som Tormod Øia (1998, s. 80)

skriver: «Hvordan skal foreldre utøve sin autoritet som foreldre i en situasjon der autoritetsutøvelsen ikke hviler på et trygt kunnskapsmonopol eller på en kulturell kontinuitet?»

Denne usikkerheten fører til at enkelte foreldre hindrer barnas tilhørighet ved at barna ikke får lov til å delta på viktige sosiale aktiviteter eller arrangementer som for eksempel fotballtrening og bursdagsfeiring (Salole, 2013). Ofte handler dette om behovet for å beskytte sine barn i møte med det ukjente og ikke så mye om kultur (Salole, 2013). Uansett intensjon vil dette være vanskelig for de barna de gjelder. De krysskulturelle barna blir stående mellom to kulturer og ender i en posisjon der de hele tiden må manøvrere mellom foreldrenes forventninger, verdier og praksiser og det de opplever som normen i det norske samfunnet.

Etter hvert som de unge absorberer det nye samfunnet, får mange en følelse av at de verken hører til her eller der (Eide & Mekonen, 2007). Tilhørighet blir en utfordring som følge av deres evne til å tilpasse seg. Lovleen Rihel Brenna, som selv flyttet hit fra India da hun var fem år gammel, skriver i sin selvbiografi at hun aldri blir *nok* norsk for det norske miljøet hun er en del av. Samtidig opplever hun heller ikke å være *nok* indisk for det indiske miljøet (Brenna, 2012). En slik posisjon resulterer i at man hele tiden tvinges til «å ta side». Forskning viser at dette kan føre til lojalitetskonflikt (Pollock & van Reken, 2009; Salole, 2013; Salole & van der Weele, 2010).

Ungdommer med en slik krysskulturell oppvekst har på bakgrunn av dette ofte en forsinket modningsprosess (Pollock & van Reken, 2009; Salole, 2013). På visse områder har de mer livserfaring enn sine jevnaldrende, men de trenger gjerne lengre tid på å etablere en trygg identitet (Pollock & van Reken, 2009). Krysskulturell ungdom har mer å sortere enn de som vokser opp i et homogent miljø, men ved hjelp av voksenpersoner kan deres krysskulturelle oppvekst bli en viktig ressurs heller enn et problem (Pollock & van Reken, 2009; Salole, 2013; Salole & van der Weele, 2010).

Norsk forskning om unge innvandrere

Familie. På tross av de daglige kulturutfordringene viser likevel norske studier at flere barn av innvandrere sammenlignet med majoritetsungdom, snakker med foreldrene om sine problemer (Frøyland & Gjerustad, 2012; Øia, 2007). De rapporterer også om mindre krangling i familien og mer familiesamhold (Frøyland & Gjerustad, 2012; Oppedal &

Røysamb, 2007; Øia, 2007). Enkelte forskere har spekulert i om dette kan komme av at konflikt i seg selv er uakseptabelt i disse familiene (Frøyland & Gjerustad, 2012). Det kan derfor hende at disse ungdommene i større grad unngår konflikt enn det som er vanlig blant etnisk norske tenåringer. Forståelsen av familien er som nevnt også annerledes i kollektivistisk orienterte samfunn.

Familiefellesskapet forstås i større grad som et prosjekt med gjensidige forventninger, både økonomisk, helsemessig og sosialt (Aarseth et al., 2008). Dette kommer tydelig frem i Prieurs (2004) bok *Balansekunstnere*. Boken handler om 52 unge mennesker med innvandrerbakgrunn. Familiene deres er svært viktig for dem. Blant de fleste av disse informantene ble det «å starte» en åpen konflikt, og i verste fall bryte med familien, beskrevet som siste utvei (Prieur, 2004). Likevel vitner historiene deres om at de er i bevegelse - det forhandles både om foreldrenes tradisjoner og det norske. Prieur (2004) skriver om en av informantene i studien: «Rubina kombinerer tradisjoner og modernitet, underordning og selvstendighet, konformitet og opprørskhet på en – for meg – høyst uventet måte». Også Larsen (gjengitt etter Aarseth et al., 2008, s. 25) trekker frem forhandling i sine studier.

Et eksempel på noe av det som forhandles er kjønnsforventninger. Det er av flere forskere blitt påpekt at kjønn er et av de mest sentrale smertepunktene i mange innvandreres og etterkommeres liv (Aarseth et al., 2008; Mørck, 1998; Prieur, 2004), og ser ut til å være en kjernekonflikt i innvandrerfamilier på tvers av kulturell og religiøs bakgrunn (Aarseth et al., 2008). Selv om det er stor individuell variasjon på hvordan jentene forholder seg til kjønnsforventninger, er de på tvers av landgrupper og alder signifikant mer likestillingsorienterte enn menn (Kavli & Nadim, 2009).

I media og i deler av forskningen omtales ofte jentene som ofre for undertrykkelse (Bråten, 2004). Da kan de fort også bli betraktet som passive familiemedlemmer. Annen forskning har utfordret dette og har forsøkt å vise hvordan mange av jentene er nettopp aktive forhandlere og autonome individer (Moe, 2006; Prieur, 2004). Ifølge Larsen (gjengitt i Aarseth et al., 2008) ønsker minoritetsjentene å forandre ting i eget tempo uten å brenne broene til familien. Deres «opprør» er kanskje usynlig for oss andre, men innebærer hardt arbeid av jentene selv (Larsen gjengitt i Aarseth et al., 2008).

Psykisk helse. Flere store forskningsrapporter viser at innvandrerungdom oftere enn majoritetsungdom rapporterer om lav selvfølelse og depresjon (Løwe, 2008; Sam 1997; Øia, 2007). I undersøkelsen «Ung i Oslo» oppga faktisk dobbelt så mange av de unge som selv

hadde innvandret, at de hadde hatt tanker om å ta sitt eget liv sammenlignet med de unge i majoritetsbefolkningen (Øia, 2007), selv om få av disse oppga faktisk å ha forsøkt det. Det er også gjort en norsk studie med den hensikt å undersøke de unges psykiske helse opp mot Berrys akkulturasjonsstrategier (Sam, 1997).

Barn og unge som valgte integrasjon som sin strategi, rapporterte om færre depressive tendenser, færre psykologiske og somatiske symptomer, mindre ensomhet- og tenkte på seg selv som lykkeligere sammenlignet med de som hadde valgt marginalisering (Sam, 1997, s. 94). De som valgte separasjon, rapporterte derimot om mindre livstilfredshet og flere psykosomatiske symptomer (Sam, 1997). En slik fremstilling kan gi inntrykk av at de unge innvandrerne har frihet med hensyn til valg av strategi. Dette hevder imidlertid ikke Sam (1997) som påpeker at blant annet foreldrenes holdninger kan være avgjørende.

Funn med hensyn til unge norske innvandreres psykiske helse er likevel ikke entydige. Oppedal og Røysamd (2007) fant i sin undersøkelse at de med muslimske foreldre generelt sett ikke skilte seg fra etnisk norsk ungdom hva angår psykiske problemer som angst og depresjon. Likevel fant de forskjeller mellom landgrupper, noe som viser at man skal være forsiktig med å trekke konklusjoner for innvandrerne som samlet gruppe. Somaliske jenter oppga for eksempel mindre psykiske problemer enn norske jenter, mens jenter fra Iran oppga flere (Oppedal & Røysamd, 2007). Funn fra samme undersøkelse viste også at korrelasjonen mellom kulturkompetanse og psykiske problemer ikke var av betydning blant dem som var lite motivert for å involvere seg i majoritetskulturen (Oppedal & Røysamd, 2007). Dette gjaldt det store flertallet av de muslimske respondentene. Blant tyrkiske gutter med god norsk kulturkompetanse, målt ved bruk av spørsmål som «hvor lett er det for deg å få norske venner?», ble det derimot funnet positive korrelasjoner til psykiske problemer.

Uansett hva de unge opplever med hensyn til angst og depresjon oppgir de i Oppedal og Røysamds (2007) studie at de har lite kunnskap om majoritetskulturen og at de synes det er vanskelig å vite hvor de hører til. I Frøyland og Gjerustads (2012) undersøkelse kommer det også frem at tendensen blant ungdom med innvandrerbakgrunn, men også blant de som er født her, er at de føler seg mer utenlandske enn norske. De har også flere venner med samme bakgrunn enn de har venner med norske foreldre. Dette kan komme av en manglende opplevelse av inkludering og aksept (Frøyland & Gjerustad, 2012).

Samfunnets problemorientering

Mange krysskulturelle ungdommer opplever å bli forskjellsbehandlet på en eller annen måte (Løwe, 2008; Midtbøen & Rogstad, 2012), og en ikke ubetydelig andel hevder å ha bli utsatt for rasisme (Løwe, 2008). Ettersom de tar til seg språket blir de også mer bevisst på majoritetens stereotypier og medias fremstilling av egen gruppe. Som et eksempel ble ordene islam/muslim omtalt hele 77 000 ganger i norske medier i løpet av 2009 (IMDi, 2009). En innholdsanalyse av disse artiklene avslørte at 70 prosent av dem hadde et problemfokus. Kun 11 prosent var av nøytral karakter (IMDi, 2009). Ikke bare media, men også skolesystemet ser ut til å være preget av en problemorientering i møte med innvandrerelever (Daae-Qvale, 2006; Phil, 2005; Roy & Roxas, 2011). Et eksempel på dette er PP-tjenestens rapporter, der minoritetslevers faglige svakheter forstås som et uttrykk for mangler hos eleven selv. Eleven karakteriseres som «dum» eller «lat» i stedet for at den enkeltes kulturelle og språkmessige forutsetninger tas med i betraktningen (Phil, 2005). Også forskningen har vært preget av en problemorientering.

Forskningsprosjektene har ofte vært initiert av myndighetene ut fra en bekymring om at ikke alle Norges borgere har de samme mulighetene (Brekke, 1999). «Særlig har de unge innvandrerne blitt beskrevet som et ‘problem’» skrev Brekke i 1999 (s. 13) om forskningen på innvandringsfeltet den gang. Også IMDi-rapporten *Ungdom med innvandrerbakgrunn* fra 2008 peker på at det fra myndighetens side uttrykkes en bekymring – kanskje spesielt med hensyn til minoritetsjenter og kvinners handlingsrom med fokus på patriarkalsk kontroll (Aarseth et al., 2008). Dette preges forskningen av også den dag i dag (Aarseth et al., 2008).

Teoretiske perspektiver

Videre presenteres de teoretiske perspektivene jeg anser som nyttige og viktige både i forskning om og i arbeidet med krysskulturelle ungdommer og deres foreldre. Jeg viser til feltet *positiv ungdomsutvikling*, «empowerment»-begrepet slik det blant annet anvendes i «community»-psykologi og Antonovskys begrep *opplevelse av mening*.

Fra problem til ressurs

Det har lenge vært en utbredt tendens til at unge mennesker omtales og behandles som potensielle problemer (Damon, 2004). Media har i stor grad bidratt til dette. Det har derfor

vært et hovedanliggende, blant dem som arbeider med unge mennesker, å identifisere de unges problemer tidlig nok til å kunne avverge skade (Damon, 2004). Feltet *positiv ungdomsutvikling* (positive youth development) oppstod som en reaksjon på dette (Damon, 2004). Her betraktes ungdom først og fremst som samfunnsressurser:

The positive youth development perspective emphasizes the manifest potentialities rather than the supposed incapacities of young people – including young people from the most disadvantaged backgrounds and those with the most troubled histories (Damon, 2004, s. 15).

Damon (2004) hevder at tiltak og program ment for å forebygge problemer blant unge ikke nødvendigvis samtidig forbereder dem til å være bidragsytere i samfunnet. Selv om man ikke «lager» problemer, er det ikke dermed sagt at man er i stand til å yte positivt i familien og for lokalsamfunnet (Damon, 2004). Kanskje det i mye større grad bør være et mål å fasilitere en positiv utvikling hos unge mennesker? Et slikt mål vil jo automatisk forhindre destruktive atferdsmønstre.

Et slikt perspektiv vil også krysskulturelle barn og unge dra nytte av. Det er selvfølgelig viktig ikke å underkommunisere de utfordringene en krysskulturell oppvekst fører med seg, men det er like viktig å legge til rette for at disse utfordringene kan snus til verktøy og ressurser i de unges liv. Migrasjonspsykologen Judith van der Weele har utviklet en «krysskulturell cv» for å synliggjøre nettopp denne gruppens ressurser. Den kan benyttes som et redskap for å få i gang refleksjoner og samtaler blant de unge selv, foreldre eller de som måtte møte de unge i yrkessammenheng gjennom eksempelvis skole og helsevesen. Evnen til å kjenne seg igjen i forskjellighet, stilskiftkompetanse, selvkontroll, toleranse, tålmodighet, evnen til å lytte, evnen til å løse problemer, kunnskap om spesifikke kulturer, evnen til å fremme kommunikasjon og et åpent sinn er noe av det som listes opp (Salole, 2013, s. 259).

Enkelte oppdager disse ressursene selv, men mange trenger å bli bevisstgjort for å kunne nyttiggjøre seg dem (Pollock & van Reken, 2009; Salole, 2013; Salole & van der Weele, 2010). Likevel vil ikke dette være «nok» dersom de unge aldri opplever å få anerkjennelse for sine erfaringer og ferdigheter. Det er viktig med anerkjennelsen både fra foreldre, lærere og storsamfunnet forøvrig (Salole, 2013). Uten en slik bekreftelse kan avmaktsfølelsen bli for stor og lede ut i destruktive uttrykk som ekstremisme og voldelig opprør (Raja, 2010). Det er med andre ord vår oppgave som fagpersoner, foreldre, venner og naboer å legitimere deres oppvekst slik at de kan folde seg ut som «sommerfugler» som er Saloles (2013, s. 228) metafor eller være «påfugler» som i Karpe Diems (2012) tekst.

Empowerment og deltakelse

«Community»-psykologien fremmer også et ressursperspektiv der forskere så vel som lærere og helse- og sosialarbeidere oppmuntres til å «depower» seg selv og «empower» mennesker de møter som tilhører en minoritet – for eksempel innvandrere og krysskulturelle ungdommer (Nelson & Prilleltensky, 2010). «Empowerment»-begrepet ble introdusert til «community»-psykologien av Julian Rappaport (Nelson & Prilleltensky, 2010). Det forebyggende aspektet stod sentralt i denne retningen, og han mente dette overskygget spørsmålet om makt (Rappaport, 1981). Det var viktig for Rappaport (1981) at psykologer innen «community»-psykologien fremmet tanken om å jobbe *med* minoriteter og ikke *for* dem. Jeg tar her utgangspunkt i slik «community»-psykologen Maton definerer empowerment:

A group-based, participatory, developmental process through which marginalized or oppressed individuals and groups gain greater control over their lives and environment, acquire valued resources and basic rights, and achieve important life goals and reduced societal marginalization (Maton, 2008, s. 5).

Nelson og Prilleltensky (2010, s. 107) har skissert det de mener skal til for å skape en prosess der individet får større kontroll på eget liv og de positive følgene denne prosessen kan få. De peker på fem aspekter: 1) å bli trent i kritisk tenkning, 2) å delta i en (aktivist) gruppe, 3) å motta veiledning av en mentor, 4) å møte og samtale med mennesker i lignende situasjoner og 5) å få trening i verdibasert praksis. Resultatene av dette vil, ifølge forfatterne selv, være bevisstgjøring, en opplevelse av å ha flere valg i livet, selvsikkerhet, en opplevelse av kontroll og evnen til igjen å kunne veilede andre (Nelson & Prilleltensky, 2010). Også Benson (1997) påpeker viktigheten av ulike former for deltakelse, spesielt for økt empowerment hos unge mennesker. Han mener det er svært utviklende for ungdom om de får lov å inneha meningsfulle roller i samfunnet, og at de engasjeres i å gjøre noe for andre – om det så bare er en time i uka.

Hausers resiliensforskning har ført frem til de tre begrepene *relatedness*, *agency* og *reflectiveness* (Hauser et al., 2006). Disse er nært knyttet opp mot empowerment slik jeg benytter begrepet i denne undersøkelsen. *Relatedness* handler om relasjoner og understreker på denne måten at noe mer (andre mennesker) må til ved siden av det «indre arbeidet». *Agency* viser til en overbevisning om at det finnes noe som betyr noe, og troen på at man kan påvirke sitt eget liv. Mens *reflectiveness* handler om en nysgjerrighet på egne tanker, følelser og vilje til å skape mening av dette (Hauser et al., 2006).

Empowerment handler altså om å sette de unge i stand til selv å ta kontroll over eget liv og å la dem finne verdighet i seg selv gjennom deltakelse og refleksjon. Salole (2013, s. 233) skriver også om empowerment (myndiggjøring) i sin nye bok og viktigheten av å anerkjenne krysskulturelle barn som «endringsagenter i sitt eget liv»:

Det er en stor og viktig forskjell i ordlyd mellom det å være et fastlåst offer i en kulturkonflikt til å snu forståelsen til å handle om hvordan krysskulturelle barn *forvalter* og håndterer sin identitetsprosess.

Opplevelse av sammenheng

I 1979 i boken *Health, Stress and Coping* lanserte Aron Antonovsky for første gang sin salutogenetiske modell. Her aviser Antonovsky den dikotomiske klassifiseringen av mennesker som syke eller friske. Han beskriver i stedet et kontinuum som går fra god til dårlig helse (Antonovsky, 2000). Dette mener han vil hjelpe oss til å unngå å fokusere ensidig på et menneskes sykdomshistorie, men derimot ta i betraktning menneskets historie i sin helhet. Dette vil igjen rette oppmerksomheten vår mot menneskets mestringsressurser fremfor stressfaktorene (Antonovsky, 2000). Dette er en modell som spør hva som fremmer helse fremfor å spørre hva det er som forebygger sykdom.

Som svar på dette utviklet Antonovsky (2000) gjennom sine studier det kjente begrepet *sense of coherence*, som på norsk kalles *opplevelse av sammenheng*. Han betegner ikke dette som en mestringsstrategi, men hevder det heller dreier seg om en generell innstilling til livet. Videre studier gjorde han i stand til å operasjonalisere begrepet ytterligere. Begrepet *opplevelse av sammenheng* består i dag av komponentene *begripelighet*, *håndterbarhet* og *meningsfullhet* (Antonovsky, 2000). *Begripelighet* handler om hvorvidt man «oppfatter de stimuli man konfronteres med, enten i det indre eller ytre miljø, som kognitivt forståelige, som ordnet, sammenhengende, strukturert og tydelig informasjon i stedet for støy – kaotisk, uordnet, tilfeldig, uforklarlig» (Antonovsky, 2000, s. 35). *Håndterbarhet* handler om opplevelsen av å ha tilgjengelige ressurser til å kunne håndtere en gitt situasjon. *Meningsfullhet* betegner Antonovsky som den viktigste komponenten da dette dreier seg om menneskets motivasjon og emosjoner. De som i studiene ble kategorisert som å ha en sterk *opplevelse av sammenheng*, snakket alltid om «områder i deres liv, som var av stor betydning for dem» (Antonovsky, 2000, s. 36). Dette var områder som engasjerte dem og som ga mening følelsesmessig. Denne komponenten er knyttet opp mot eksistensielle spørsmål og som handler om å skape og holde fast på mening (Antonovsky, 2000). Forskning på mange ulike fagfelt har vist hvor viktig disse aspektene er for menneskets psyke (Antonovsky, 2000;

Kristiansen, 2009; Richardson & Ratner, 2005; Varre, Slettebø, & Ruland, 2011; Weyde, 2009).

Metode

Vitenskapelige ståsted

Denne studien er inspirert av to psykologiske perspektiver som er nært knyttet opp mot hverandre – «participatory action research» og «community»-psykologi. «Participatory action research» utviklet seg på bakgrunn av arbeid med undertrykte mennesker i utviklingsland (Nelson & Prilleltensky, 2010), og handler om «å skape en kontekst der kunnskapsutvikling og endring kan forekomme» (Kidd & Kral, 2005, s. 187). Denne retningen er fundert i en sterk tro på en demokratisk forskningsprosess, noe som innebærer at forskeren selv må samarbeide aktivt med forskningsdeltakerne (Kidd & Kral, 2005; Nelson & Prilleltensky, 2010; Ponterotto, 2010). Med andre ord må forskeren våge å slippe noe av kontrollen over forskningsprosjektet.

«Community»-psykologien etterstreber en helhetlig forståelse av individet og et ressursperspektiv (Nelson & Prilleltensky, 2010). Retningen bygger blant annet på den samme filosofien vi finner igjen i det transformativ paradigme, også omtalt som kritisk teori (Guba & Lincoln, 1994; Nelson & Prilleltensky, 2010). Dette er et paradigme som søker å avsløre interesser, makt og verdier for å skape sosial endring (Guba & Lincoln, 1994). Med andre ord - et paradigme som krever politisk engasjement.

Forskning basert på disse verdiene begeistrer meg og utgjør et viktig verdigrunnlag for denne studien. De har påvirket mine valg, mine etiske refleksjoner og mine møter med informantene.

Det kvalitative intervjuet

Allerede før jeg fant frem til tema for prosjektet hadde jeg bestemt meg for å utføre en kvalitativ undersøkelse. Jeg var blitt inspirert av tenkningen knyttet til kritisk psykologi om forskning som grunnlag for endring, og kunnskap som springer ut av menneskers levde erfaringer. Jeg ønsket med andre ord ikke bare å lære *om* en gruppe mennesker, men også å lære *av* dem, og forstå hvordan de erfarer et forebyggende tiltak og livet som minoritet i Norge. Jeg ønsket også å benytte muligheten masterprosjektet gir til å løfte frem stemmer som

ellers ikke høres så ofte. Med utgangspunkt i dette var det kvalitative forskningsintervjuet velegnet. Her er formålet å forstå sider ved intervjupersonens dagligliv, fra han eller hennes eget perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2009). Man forsøker å føre en samtale der informantens egen flyt blir ivaretatt slik at man får fylldige og tykke beskrivelser (Dalen, 2011). Det at informantene fikk beskrive sine erfaringer med egne ord var viktig for meg. Det kvalitative intervjuet er også relativt fleksibelt (Sullivan, Gibson & Riley, 2012). Jeg kunne derfor la informantene trekke frem de aspektene de selv anså som mest relevant med tanke på temaene jeg introduserte.

Jeg hadde likevel ikke bare overordnede temaer, men også utarbeidede spørsmål slik det er vanlig i semi-strukturerte intervjuer (Sullivan et al., 2012). Spørsmålene sørget for at jeg ikke mistet retning på samtalene, og at alle essensielle aspekter med hensyn til undersøkelsens forskningsspørsmål ble dekket. Jeg utviklet to intervjuguider; en til de unge informantene og en til foreldreintervjuene. For å kunne lage relevante og gode spørsmål var det avgjørende å bli litt kjent med unge krysskulturelle menneskers opplevelser og utfordringer. I den anledning leste jeg blant annet Prieurs bok *Balansekunstnere* (2004). Jeg leste også boken *Hvor er hjemme?* av David Pollock og Ruth van Reken (2009) der forfatterne peker på en rekke utfordringer som møter familier som for kortere eller lengre tid flytter fra hjemlandet. Også Brennans (2012) biografi opplevde jeg som svært nyttig lesing. Noen av spørsmålene ble laget med utgangspunkt i påstander funnet i denne litteraturen. Dette var påstander informantene kjente seg igjen i og som derfor fungerte svært godt. Jeg hentet også inspirasjon fra tidligere anvendte intervjuoppsett der tematikken var noe overlappende med min (Bakkerud, 2011; Dyrnes, 2007). Spesielt intervjuguidene Joachim Dyrnes (2007) utviklet i forbindelse med sin masteroppgave var behjelpelig da han hans prosjekt omhandlet et forebyggende tiltak for minoritetsfamilier.

Intervjuguidene bestod av tre hoveddeler. Først samtalte vi om kurset og informantenes erfaringer og følelser knyttet til dette. Deretter spurte jeg hvordan det var å flytte til Norge og om opplevelsen av å tilegne seg en ny kultur. Vi snakket også noe om savn og tilhørighet. Det siste temaet var familie - der væremåter, forventninger og verdier ble tatt opp. Avslutningsvis spurte jeg om hvilke tanker de hadde for fremtiden. For ytterligere informasjon om de konkrete spørsmålene er begge intervjuguidene å finne som vedlegg (se vedlegg 1).

Datainnsamling

Rekruttering og informantene. Studiens informanter består av ni unge og fem foreldre. Jeg satte to kriterier til deltagelse for de unge informantene; de skulle ha fullført FLEXids toårige kursprogram og ha fylt 18 år. Alderskriteriet satte jeg av to grunner. Jeg ønsket ikke å innhente foreldrenes samtykke i forkant da dette både ville være tidkrevende og kunne ha påvirket de unge informantenes deltakelse. Samtidig ønsket jeg å undersøke hvordan de unge tenkte tilbake på kurset og hva de fortsatt mente å dra nytte av. Informantene var bare mellom 13-15 år da de deltok på kurset. Dette er en alder der det på tvers av kulturer skjer svært mye (Gardiner & Kosmitzki, 2008). Jeg ønsket derfor eldre informanter fordi de ofte vil være tryggere på seg selv. Jeg avvek likevel fra alderskriteriet ved en anledning da jeg fikk mulighet til å intervjuer både mor og datter i deres eget hjem, der mor godkjente datterens deltakelse i prosjektet. Med unntak av denne jenta på 17 år, var de andre unge mellom 19-25 år. Alle de unge informantene var barn da de flyttet til Norge med foreldrene sine. Den yngste kom som åtteåring, og den eldste hadde nettopp fylt 14 år. Sju omtalte seg selv som muslimer og kom hit som flyktninger. To var kristne og hadde familier som søkte seg til Norge med ønske om bedret levestandard. Alle kom fra det som defineres som ikke-vestlige land. Utvalget består av fire gutter og fem jenter. Fire er tilknyttet Larvik, og fem kjenner FLEXid gjennom Telemark Røde Kors.

Foreldregruppen består av tre fedre og to mødre. To av fedrene har selv vært aktivt involvert i FLEXid. Av de fem foreldrene var én kristen og fire muslimer. Alle fem hadde et aktivt forhold til sin religion. En hadde tatt sin utdanning her i Norge, en hadde videregående fra hjemlandet, mens de andre hadde svært lite eller ingen skolegang bak seg. Med unntak av én hadde likevel alle fast arbeid. Jeg gjennomførte fire av disse samtalene på norsk etter ønske fra informantene selv. Dette var noe utfordrende. Ikke fordi ordforrådet deres var lite, men det grammatikalske var til tider svært kaotisk. Jeg ble derfor tidvis usikker på om de refererte til nåtid eller fortid, og til seg selv eller andre. Utover i samtalene opplevde jeg likevel at dette ble klarere. Kun ett intervju ble utført ved hjelp av tolk.

Fire av de unge informantene ble rekruttert av leder for FLEXid ved Telemark Røde Kors. Hun fortalte ungdommene kort om studien, og spurte om det var greit at jeg kontaktet dem. Jeg ringte deretter de unge, presenterte meg selv, fikk e-postadressen deres og sendte dem informasjonsskrivet (se vedlegg 2). Dersom de, etter å ha lest skrivet, fortsatt ønsket å delta, avtalte vi tid og sted for intervjuet. De satte meg så i kontakt med foreldrene der dette var mulig og ønskelig. Rekrutteringen som fant sted i Larvik, foregikk litt annerledes. En

sentral person tilknyttet FLEXid og ansatt ved Larvik læringscenter, satte meg her i kontakt med to foreldre og en ung gutt. Foreldrene satte meg igjen i kontakt med de av sine barn dette var greit for. De siste to unge informantene var venner av dem jeg allerede hadde intervjuet.

Jeg hadde i utgangspunktet ønsket flere foreldre i utvalget, men dette var vanskelig å få til av ulike grunner. En av årsakene kan ha vært at jeg ikke selv fikk mulighet til å snakke med alle de potensielle informantene for å forklare studiens hensikt. På bakgrunn av dette tror jeg uteblivelsen i stor grad skyldtes mangel på informasjon, men det var også praktiske grunner som fraflytting og språkbarrierer inne i bildet. Metning er et veiledende prinsipp i kvalitative studier med hensyn til antall informanter (Madsbu, 2011). Det vil si at man utfører intervjuer til det ikke lenger dukker opp nye elementer i samtalene (Madsbu, 2011). Jeg opplevde metning i samtalene med de unge informantene, men ikke hos foreldrene. Foreldrenes tanker blir derfor brukt som en måte å belyse de unges opplevelser av tiltaket, i stedet for å være gjenstand for en separat analyse.

Gjennomføring av intervjuene. To av intervjuene ble gjennomført i informantenes eget hjem, to ble utført ved hjelp av «skype» med videooverføring, og ett ble gjort via telefon. De resterende intervjuene ble gjennomført på offentlig bibliotek på et sted vi kunne sitte uforstyrret. Til å begynne med ga jeg en kort presentasjon av meg selv og studien med henvisning til informasjonsskrivet. Deretter opplyste jeg om taushetsplikten, retten til å trekke seg, og at datamaterialet behandles konfidensielt og slettes i etterkant. Det virket som de fleste informantene tok dette for gitt, selv om flere også presiserte at de «ikke hadde noe å skjule». Flertallet var svært ivrige etter å komme i gang med samtalen. Alle skrev under på å ha mottatt informasjon om studien, med unntak av de tre jeg hadde telefonisk kontakt med. De bekreftet muntlig overfor meg at de var godt informert. Alle fikk mulighet til å takke nei til opptak av samtalen, men dette var det ingen som benyttet seg av.

Intervjuene varte mellom 45 minutter og 1 time og 45 minutter alt ettersom hvor mye den enkelte informant hadde på hjerte. Alle fikk min kontaktinformasjon slik at de kunne ta kontakt senere om dette var ønskelig. Også veilederens kontaktinformasjon ble gitt. Før prosjektets innlevering fikk de unge informantene i tillegg mulighet til å gi tilbakemelding med hensyn til de sitatene jeg hadde valgt ut. Guba og Lincoln omtaler dette som «memberchecking», og hevder dette er en av de viktigste teknikkene for å etablere kredibilitet i kvalitative studier (gjengitt i Nilssen, 2012, s. 142). Ingen av de unge informantene ga uttrykk for at sitatene jeg hadde valgt ikke var greie å bruke.

Ved ett intervju ble det benyttet tolk. Dette var ett av intervjuene som ble utført i informantens eget hjem. Bruk av tolk her var helt nødvendig, men bød likevel på noen små utfordringer. Tolken var svakere i norsk enn jeg hadde forventet, og flere ganger opplevde jeg at tolken selv valgte å forklare ulike begreper eller spørsmål til informanten uten å gå via meg. Dette avviker fra det tolkeetiske reglementet (Tolkeportalen, 2007), men i denne sammenhengen utgjorde ikke dette et stort problem med hensyn til mine forskningsspørsmål.

Analyseprosessen

Jeg valgte å bruke tematisk analyse slik metoden beskrives av Braun og Clarke (2006). De hevder at dette burde være den første kvalitative analysemetoden forskere lærer seg fordi den er fundamental i kvalitativt forskningsarbeid (Braun & Clarke, 2006). Dette forklares med at tematisk koding av datamateriale er noe som utføres på tvers av ulike analysemetoder. Braun og Clarke (2006, s. 79) argumenterer likevel for at dette i seg selv kan være en fullverdig analysemetode, og at analysen «is a method for identifying, analysing and reporting patterns (themes) within data». De presenterer seks analytiske steg: 1) bli kjent med datamaterialet, 2) kode det som er av interesse, 3) lete etter temaer (themes), 4) revurdere temaene, 5) definere og navngi de endelige temaene og til slutt 6) produsere rapporten (Braun & Clarke, 2006). Uten at det er presentert like stegvis er dette elementer vi finner igjen i flere kvalitative metodetekster (Ritchie, Spencer & O'Connor, 2003).

Bli kjent med datamateriale. Det at jeg utførte og transkriberte alle intervjuene på egenhånd gjorde at jeg allerede før analysen hadde god kjennskap til datamaterialet. Ifølge Braun og Clarke (2006) kan det argumenteres for at også transkriberingsarbeidet er en del av analysen. Forskeren må allerede her ta visse valg som kan påvirke studiens resultater. I denne studien var innholdet viktigere enn formen. Jeg valgte derfor å utelate pauser, non-verbal kommunikasjon og lyder i transkriptene. Noen steder skrev jeg likevel ned stikkord som henviste til stemningen slik at jeg senere skulle huske rammen rundt utsagnet. For å bli ytterligere kjent med dataene leste jeg så igjennom alle intervjuene og noterte kort ned mitt hovedinntrykk av samtalen.

Koding. Neste steg var å kode materialet. Til dette benyttet jeg det kvalitative dataverktøyet *hyperresearch*. Dette er et svært brukervennlig program der det er mulighet for å merke tekst og gi dette avsnittet en kode. Koden lagres og kan så benyttes på nytt på et annet avsnitt med samme tema. Et avsnitt kan merkes med flere koder. Det anbefales å kode

inkludert i begynnelsen slik at ikke sitater tas ut av sin sammenheng (Braun & Clarke, 2006; Ritchie et al., 2003).

I denne delen av analysen er idealet å benytte kodeord som ligger tett opp til informantenes egne ord (Braun & Clarke, 2006). Å ta i bruk teoretiske begreper allerede nå kan medføre at analysen fjernes fra det empiriske grunnlaget (Ritchie et al., 2003). Jeg kodet svært inkludert og benyttet informantenes egne ord der det lot seg gjøre. Jeg hadde ingen koder da jeg startet, disse ble laget underveis. Etter å ha kodet alle intervjuene hadde jeg et sett på 70 koder, der 14 av disse kun var anvendt på foreldreintervjuene. Denne prosessen var tidkrevende, men skulle vise seg å være svært nyttig i den neste fasen ved at jeg enkelt kunne søke opp temaer av interesse for den videre analysen. Eksempel på en kode i mitt materiale fra denne fasen er «foreldrerelasjon». Avsnittet der informantene snakket om forholdet til foreldrene ble tilskrevet denne koden.

Lete etter temaer. Revurdere temaer. I denne fasen forsøker man å sortere de ulike kodene inn under potensielle temaer. Her tilspisser analysen seg, men fortsatt bør man ikke låse noe (Braun & Clarke, 2006). Å eksperimentere med ulike oppsett er viktig i denne fasen. Det anbefales også å gå tilbake for å lese det kodede materialet på nytt og notere seg tankene som dukker opp (Braun & Clarke, 2006; Ritchie et al., 2003). Jeg startet med de unge informantene og forsøkte å sortere kodene inn under temaer som kunne beskrive FLEXids bidrag til deres liv. Deretter så jeg kodene fra foreldreintervjuene i sammenheng med disse temaene. Disse ble så revurdert og omskrevet etter hvert som førsteutkastet til resultatdelen ble til. Jeg hadde langt på vei en åpen holdning til hva som kunne komme til å dukke opp i mitt materiale, likevel mener jeg ikke at temaer *trer* frem. Temaene venter ikke på å bli funnet, men oppstår i interaksjon med meg som forsker og menneske (Morse, 1994).

Det siste steget «definere og navngi endelige temaer» kommer tydelig frem i resultatdelen og blir ikke kommentert ytterligere her.

Refleksivitet

Refleksivitet er en erkjennelse av at all kvalitativ forskning er verdiladet og påvirket av forskerens subjektive, individuelle teorier. Forskningen reflekterer uunngåelig forskerens livshistorie slik den fremkommer gjennom bakgrunn, verdier, holdninger, interesser, behov og miljø osv (Nilssen, 2012, s. 139).

Viktigheten av refleksivitet har lenge vært anerkjent i samfunnsvitenskapene. Likevel er det fortsatt uenighet om hvordan denne informasjonen skal presenteres i en forskningsrapport og

hva som skal inkluderes (Mauthner & Doucet, 2003). For meg er det viktig å trekke frem de aspektene ved min bakgrunn som jeg i størst grad anser at har påvirket dette prosjektet. Jeg vil peke på to ting; min kristne oppvekst og mitt utdanningsløp.

Jeg er vokst opp i et kristent miljø, og verdier som kamp for undertrykte mennesker, fokus på muligheter fremfor hindringer og troen på at vi kan være med å gjøre verden litt bedre har stått og står sentralt i mitt liv. Da jeg fant igjen de samme verdiene i «community»-psykologien følte jeg at jeg hadde funnet min faglige plattform. «Community»-psykologene Nelson og Prilleltensky (2010, s. 18) forteller om sin motivasjon og sitt politiske engasjement som forskere: «Moreover we think that it is sad if people are not passionate about their field of work. For us, CP theory, research and practice are passionate and engaging». Med denne oppfordringen i bakhodet ønsket jeg å undersøke et tiltak som nettopp fremmet slike verdier i samfunnet vårt.

Mitt engasjement har påvirket valg av prosjekt, men også intervjusituasjonen og skriveprosessen. I samtale med informantene valgte jeg å være åpen om eget verdigrunnlag. Dette valgte jeg da dette kanskje kunne være med å utjevne maktforholdet noe, slik at ikke jeg som forsker ble så «mystisk». Som kristen har også jeg tidvis forholdt meg til to sett verdier. Dette gjorde at jeg kunne relatere meg til enkelte av informantenes utfordringer, selv om kulturforskjellene de opplever selvsagt er vesentlig større enn det jeg har forholdt meg til. Åpenheten jeg tilstrebet gjorde at jeg i intervjusettingen benyttet meg av egne erfaringer for å klargjøre enkelte av spørsmålene for informantene.

Jeg vil også trekke frem utdanningsløpet mitt som det, ifølge Mauthner og Doucet (2003), er verdt å reflektere over. Makt og maktforhold var fremtredende temaer gjennom hele bachelorgraden min. Denne graden er forøvrig tverrfaglig. Jeg har derfor kjennskap til både sosiologi, psykologi og antropologi, noe som har resultert i at jeg kjenner til ulike analysenivåer. Hele studieløpet har hatt fokus på kvalitative metoder, og det konstruktivistiske forskningsparadigmet har stått sterkt hos de fagansvarlige. Dette har påvirket studien spesielt med hensyn til forskningsfilosofien jeg har arbeidet ut fra. Masterprogrammet inkluderer også praksis hos organisasjonen *Ungdom mot Vold*, som er et soningstilbud for unge domfelte. Her møtte jeg flere unge med krysskulturell oppvekst, fikk høre om deres utfordringer, samt fikk se hvordan de ansatte arbeidet med denne gruppen. Flere masterstudenter har utført sitt prosjekt i samarbeid med *Ungdom mot Vold*, og de ansatte fortalte hvor nyttig denne kunnskapsbasen har vært for deres videre arbeid. Jeg fant ideen om

å gjøre en studie som kunne komme konkret til nytte for noen svært motiverende. Dette, sammen med interessen for de krysskulturelle ungdommenes perspektiver ble utgangspunktet for mitt valg av prosjekt.

Etiske betraktninger

Å møte informanter med en ydmyk og åpen holdningen tror jeg skaper de beste rammene for en balanse i samtalen. Likevel skal det ikke underkommuniseres at det er forskeren som setter agendaen for møtet (Kvale & Brinkmann, 2009). Informantene fortalte om sine liv, jeg fortalte lite om mitt. Mange var svært åpne og fortalte mye. Denne tilliten har jeg vært veldig takknemlig for, men det er et desto større ansvar å forvalte deres historier på en god måte. Det har i den forbindelse vært en utfordring å velge sitater. Derfor fikk informantene mulighet til å se over de sitatene jeg hadde valgt. I forskningsetiske retningslinjer står det skrevet at informantene skal påføres minst mulig stress eller skade (Forskningsetiskekomiteer, 2006). Dette er et viktig forskningsprinsipp som jeg har forsøkt å etterleve. Anonymitet og konfidensialitet er en viktig del av dette (Kvale & Brinkmann, 2009), noe som kan være en utfordring ved små utvalg. I min studie er det kun jeg som har hatt tilgang til lydopptakene og transkriptene. Enkelte transkripter ble også gjort tilgjengelig for veileder, men bare etter å ha fått kodete navn. Kun jeg kjenner deltakernes egentlige navn og har deres kontaktinformasjon. Sitatene som er gjengitt i oppgaven, er anonymisert med hensyn til navn på personer, etnisk tilhørighet og landområder. Jeg valgte også å utelate alder for ytterligere anonymisering. Kjønn har jeg derimot valgt å identifisere for leseren fordi dette gir viktig informasjon med tanke på deler av studiens tematikk. Alle sitater er også delvis omskrevet slik at det flyter lettere for leseren, men informantenes valg av begreper og uttrykk er beholdt. Studien ble meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste 30.08.12 og godkjenning mottatt 06.09.12 (se vedlegg 3). Lydfilene og transkriptene slettes når prosjektet avsluttes.

Resultater

Erfaringer og personlig endringer i lys av kursdeltakelsen

Gjennom analysearbeidet har jeg funnet frem til sju temaer som jeg mener fanger rekkevidden av FLEXids betydning, slik det kommer til uttrykk hos informantene. Disse temaene eksemplifiseres med informantenes sitater og akkompagneres underveis med mine

refleksjoner. Temaene presenteres på en slik måte at de bygger på hverandre. Jeg begynner med temaet *opplevd fellesskap* da dette ser ut til å være en viktig forutsetning for at informantene i det hele tatt velger å delta. Videre viser jeg hvordan informantene uttrykker å ha ervervet viktig *kulturkunnskap* i løpet av kurset. De hevder også å ha oppdaget sine *egne fordommer* som er det påfølgende temaet. Deretter presenterer jeg hvordan de unge omtaler sin daglige manøvrering mellom forventningene fra foreldrene, venner og det norske samfunnet. Dette omtaler jeg som *opplevelse av å mestre kulturskiftene*. Da jeg snakket med de unge om denne bevegelsen ut og inn av de ulike kulturelle kontekstene, brukte jeg maskemetaforen. Maskemetaforen fant jeg i litteratur der andre krysskulturelle ungdommer har beskrevet hvordan de delvis skiftet personlighet avhengig av om de er hjemme eller ute med venner (Bakkerud, 2011; Handulle, 2007; Pollock & van Reken, 2009). Informantene i mitt utvalg hadde ulike meninger og følelser knyttet til denne praksisen. Jeg har derfor valgt å dele dette temaet inn i underkategoriene: *masker - en forutsetning*, *masker - en forestilling* og *masker - en nødvendighet*. I det neste avsnittet løftes informantenes beskrivelser av en *bedret selvfølelse og en økt selvtilit* frem. Mot slutten peker jeg på to endringer som strekker seg ut over kursdeltakeren selv: *kommunikasjon i familien* og *forhandling av kjønnsroller*. Informantene beskrev tre ulike kommunikasjonsmønstre. Disse finnes som underkategoriene *fra frykt til tillit*, *fra lydighet til dialog* og *mangelfull kommunikasjon*. Forhandlingen av kjønnsrollene er også delt inn i tre underkategorier: *Hjemmet som kvinnens domene*, *mannen som beskytter og premissleverandør* og *kvinnen som «gull»*.

Opplevd fellesskap

Jeg har i dette avsnittet inkludert både opplevd fellesskap med de øvrige kursdeltakerne og fellesskapet med kurslederne. Hos alle informantene ble menneskene og stemningen løftet frem som viktigste årsak til at de valgte å fortsette etter første kurssamling. Alle fortalte at de på kurset hadde fått gode venner som de fortsatt har den dag i dag. Den første samlingen en av informantene deltok på, var en overnattingstur kun for jenter. Dette første møtet med de andre deltakerne har hun aldri glemt.

Jeg visste ikke hva jeg gikk til, og med en gang vi gikk ut av bussen kom ukjente jenter mot oss hilsende. Det var klemmer fra alle kanter og hjørner! Jeg hadde aldri møtt dem før! Men det var liksom så koselig. Vi ble kjent sånn (knipser). Det var ikke noe snakk om noen som satt der (peker i et hjørne) og der (peker i annet hjørne). Vi bare klikka med en gang! Det var helt... Så første opplevelsen var helt topp!

(Så bra! Var det derfor du bestemte deg for å fortsette?)

Ja! Helt klart! Helt klart!

Selv om flertallet hadde gode venner før kurstiden, kom det sterkt til uttrykk hos nesten alle informantene at FLEXid hadde gitt dem en etterlengtet sosial arena. De snakket om FLEXid som et sted der de kunne senke skuldrene og være seg selv -fordi her ble de forstått. Både lederne og de andre deltakerne kunne fortelle om erfaringer som lignet deres egne. Det ble uttrykt stor takknemlighet hos flere informanter over den muligheten de hadde fått til å snakke med noen på en ordentlig måte om sin krysskulturelle oppvekst. Mange fortalte om lettelse da de innså at de ikke lenger var alene med sine utfordringer. Plutselig var de en del av et globalt fellesskap som anerkjente deres historie.

Mange omtalte kurslederne på en slik måte at jeg forstod at lederne ikke bare la til rette for et fellesskap deltakerne i mellom, men at de selv var en viktig del av gruppen. Samtidig satte kurslederne ord på mange ting flere av informantene bevisst og ubevisst hadde gått og grublet på. Da jeg spurte en av informantene hva slags inntrykk hun hadde av kurslederne, fikk jeg et begeistret svar:

Jeg ble faktisk veldig overraska da de begynte å snakke. Mye av det de sa var akkurat sånn jeg opplevde det! Både der og da, før og nå, og hvordan foreldre reagerer. Og det var ikke bare jeg som mente det eller opplevde det. Det var faktisk flere andre jenter som også opplevde det og mente det. Da tenkte jeg: Oi, dette her må jeg virkelig fortsette med! Jeg må være med på neste møte! Så det var veldig.. Jeg ble faktisk veldig overraska.

Enkelte av informantene fremhevet kursledernes bakgrunn. De opplevde at dette hadde vært en viktig faktor for at de følte seg trygge i kurssettingen. Når kurslederne selv hadde kjent på det å være utlending eller selv visste hvordan det var å være svart i en hvit befolkning, ble de en av dem. De var ikke lenger representanter for den norske majoriteten, -og kurset var ikke laget *av* nordmenn *for* utlendinger. Selv om ikke ledernes bakgrunn ble sett på som en avgjørende faktor hos alle informantene, ga likevel ledernes egne krysskulturelle erfaringer utvilsomt kurset en tillit og en integritet som ble verdsatt.

Kjell hadde jo vokst opp i Afrika, og Heidi var jo gift med en somalisk mann. Det var kult for oss. På den tida så du ikke så mange nordmenn med flerkulturell bakgrunn. Det var kult for oss at Kjell kunne prate afrikansk - det var spennende. Derfor var vi ikke redde, for de hadde litt sånn.. Vi visste at de brydde seg om oss og at de hadde noe til felles med oss. Det visste vi. Så det var.. på den måten var vi trygge!

De av informantene som også hadde hatt en «helnorsk» kursleder, hevdet på sin side at kombinasjonen av en «norsk» og en «utlending» til å lede kurset var gull verdt da disse kunne komplementere hverandre. På tvers av alle intervjuene var likevel kursledernes kulturkunnskap og evne til å skape gode relasjoner med ungdommene det som veide tyngst.

Ikke bare beskrev informantene en opplevelse av forståelse, men flere trakk til stadighet frem at de i dette fellesskapet ble trodd på. Noen beskrev at de før kurset ofte hadde kjent på mangler og utilstrekkelighet, men at de gjennom kurset opplevde å se seg selv i ett nytt lys. Kanskje kunne de bidra med noe i samfunnet likevel? Mange i mitt utvalg fortalte at de ved hjelp av kurset hadde fått øye på egne ressurser.

Altså - jeg var alltid bekymra for hva jeg skulle bli og hva jeg skulle studere og hva jeg skulle gjøre med framtida mi, men på det kurset så fikk jeg liksom vite at jeg allerede da hadde noe å tilby samfunnet. Jeg kan flere språk og jeg kan jobbe flerkulturelt og.. ja.. Personlig opplevde jeg det som veldig belysende og klargjørende. Ja, det fikk meg til å se verden fra et nytt perspektiv!

Informantene beskrev et fellesskap der de ble forstått, følte seg trygge og der de opplevde at noen hadde tro på deres ressurser. De opplevde at det var voksne der som forstod seg på foreldrenes kultur, men som også hadde erfart hvordan det var å befinne seg midt-i-mellom. De hadde i tillegg truffet jevnaldrende kursdeltakere som hadde møtt de samme utfordringene som dem, på tross av ulik kulturbakgrunn. Opplevelsen av fellesskapet var med andre ord svært viktig for alle de unge informantene i mitt utvalg.

Konkret kulturkunnskap

Bort-imot alle informantene fortalte at FLEXid hadde bidratt til en ny forståelse av både norsk kultur, de andre deltakernes kultur samt sin egen. Også de fedrene som selv har vært svært engasjert i FLEXid, fortalte ivrig om alt de har lært. Ulike måter å vise respekt for medmennesker på er et eksempel på slik konkret kulturkunnskap som informantene trakk frem. I Norge viser vi hverandre respekt blant annet ved å ha øyekontakt med den vi snakker med, mens det i Somalia er respektfullt å snakke høyt til hverandre for å understreke at man hører og ser den andre.

Et annet eksempel på kulturkunnskap er ulik bruk av konkrete gjenstander. En informant fortalte hvordan en norsk russ hadde laget hull i to brød for så å bruke dem som sko. Da hadde en medelev med innvandrerbakgrunn reagert kraftig. Brød ble ansett som hellig i guttens kultur. Informanten fortalte hvordan hans kunnskap om begge kulturer gjorde han i stand til å oppklare denne misforståelsen. Dette med å oppklare misforståelser var noe flere av informantene presiserte at de opplevde som nyttig etter å ha fullført kurset. En annen informant fortalte med glede hvordan hun i dag kan flere sett kulturelle koder, noe som gjør at

hun kan forstå mennesker som lever annerledes enn henne selv. Kunnskapen har også gitt henne et sammenligningsgrunnlag hun hevder å dra nytte av.

(Hva vil du si er det beste med to kulturer da?)

At man kan forstå seg på begge. Jeg føler jo at jeg har mer kunnskap. Ja, at jeg kan se med andre briller. At jeg kan på en måte.. Hvis jeg ser to personer der det ser ut som de krangler kan jeg tenke: Det der er ikke krangel - det er kanskje måten de vil uttrykke respekt på. Og hvis jeg reiser til andre land så klarer jeg å respektere deres kultur. Hvis jeg for eksempel reiser til Egypt – da har jeg større forståelse for at jeg er i et annet land og at her skal man på en måte vise respekt på en slik måte. Så jeg føler jo at jeg er heldig som har det med begge kulturer.. Det har på en måte gjort at jeg også kan sammenligne kulturer. At somaliere er sånn, afghanere er sånn - du kan på en måte de kodene som gjør at du vet hvordan du skal løse det.

(Har FLEXid hjulpet deg å finne ut av det?)

Ja absolutt. FLEXid har jo gjort meg mye mer bevisst på at jeg er en så kulturell person..

Flertallet av informantene verdsatte også å ha lært om norsk kultur. Selv enkelte av dem som kom til Norge før de fylte 10 år uttrykte glede over denne kunnskapen. Til tross for å ha fullført norsk grunnskole og deltatt i ulike fritidsaktiviteter var det fortsatt enkelte ting de først fikk «tak på» etter å ha gått FLEXid. En av guttene var helt klar når det gjaldt dette og sa:

FLEXid har hjulpet, ikke bare meg, men vennene mine også. Det har det fordi... Vi visste rett og slett ikke nok om den norske kulturen ikke sant.. Heller ikke om hverandres kultur. Så når vi fikk pratet ut om alt så ble det mye lettere!

En av de mulige forklaringene med hensyn til mangelen på norskkunnskap kan være bildet andre innvandrere og foreldrene presenterer av nordmenn. De to fedrene som selv er engasjert i FLEXid, fortalte begge hvordan de, da de først kom hit hadde tenkt om nordmenn. De hadde et inntrykk av at mange norske jenter oppførte seg «horete», og at norske barn fikk gjøre akkurat hva de ville. Dette begrunnet de delvis med at kom av rykter de hadde blitt fortalt i minoritetsmiljøet. I møte med det ukjente, ser det ut til at enkelte foreldre videreformidler disse ryktene til sine barn med den hensikt å beskytte dem. Også mange av de unge informantene beskrev hvordan de tidligere hadde oppfattet norske familier og hvordan dette hadde endret seg i takt med økt kunnskap. En av jentene sa dette:

FLEXid var veldig nyttig for meg, for nå ser jeg at norske ungdommer ikke er sånn som jeg tenkte før. Før tenkte jeg at de er litt mer skadet på en måte og at vi (barn av innvandrere) ble oppdratt bedre.

Gjennom FLEXid har informantene altså lært hvordan ulike gjenstander, kroppsspråk og talemåter kan ha svært forskjellig betydning avhengig av den kulturelle konteksten. Slik kunnskap gir ungdommene en svært nyansert livsanskuelse. Da jeg spurte en informant hva som var det beste med å være flerkulturell fikk jeg dette svaret:

Si det... Det er egentlig det.. Jeg ser det på en måte som en fordel, ikke sant! Det å ha.. det å være flerkulturell. Det ser jeg på som en fordel ettersom det er lettere å forstå folk! Det er lettere å forstå hva folk mener, hva de sikter til, hvordan de har det osv.. Så jeg tror nok det er det beste - å ha informasjon om begge kulturene!

Erkjennelse av egne fordommer

Jeg var forberedt på å snakke om fordommer med informantene, men jeg hadde ikke på forhånd reflektert over den vinklingen de presenterte for meg. Med unntak av de gangene jeg spurte eksplisitt, så var ikke majoritetens fordommer og deres strategier i møte med disse, informantenes fokus. De snakket i stedet om egne fordommer. Nesten alle uttrykte at kursdeltakelsen hadde ført til en aha-opplevelse på dette området, og formidlet en selvinnsikt som imponerte meg. Jeg spurte en av jentene om det var noe hun hadde endret mening om etter FLEXid. Da fikk jeg dette svaret:

Hmm. Skal vi se. Altså det med... jeg har jo som utlending selv hatt.. jeg kan ikke legge skjul på det.. Kanskje jeg også var litt fordomsfull før. Jeg kunne se mennesker fra et bestemt land og tenke med en gang at: «Å nei – de er sånn!» Eller se på det som negativt. Jeg har lært at de kanskje ikke er sånn som jeg tenker. Man kan ikke være fordomsfull. Det har fått meg til å skjønne hvor vanskelig det er for nordmenn å godta alle utlendingene som kommer til landet deres. Jeg merker jo at jeg har blitt mer bevisst på det - hvis for eksempel en *annen folkegruppe* går inn i mitt *hjemland*. Kanskje jeg ikke likte det fordi det var mitt land og de har vært sånn og sånn mot oss før. Hvorfor skal vi åpne landet vårt for dem da? Det har hjulpet meg å vente til jeg på en måte vet svaret framfor bare å gjette det. Det er sånne ting man setter pris på!

Jenta illustrerer hvilken betydning en slik selvinnsikt kan ha. Innsikten har i hennes tilfelle endret holdningene hennes overfor medlemmer av andre kulturelle grupper. Det å kunne sette seg i andres sted ble fremhevet av flere. De mente det ikke bare handlet om å få, men også om å gi. Så selv om deltakerne møter andre på kurset som forstår deres utfordringer, hentes aldri offerrollen frem:

...utvikle forståelse for andre enn bare seg selv – ikke bare at du skal bli akseptert, men at du også skal akseptere. Det synes jeg også er en veldig viktig egenskap kurset tar frem i folk – i deltakerne.

To av informantene uttrykte en oppløsning av en såkalt vi/dem holdning, der «vi» var innvandrere og «dem» var nordmenn. Før FLEXid var de preget av en «kampdiskurs» der de som utlendinger måtte holde sammen fordi de fleste nordmenn var rasister. Et eksempel på hvordan dette kom til uttrykk, var gjennom overbevisninger som at bilsjåfører som ikke stoppet da de skulle krysse gaten -måtte være rasister. Det samme gjaldt eksempelvis lærerne om de fikk en svak karakter på skolen. At rasisme likevel finnes, skal ikke underkommuniseres. Flere av informantene hadde opplevd handlinger som utvilsomt må omtales som dette, men konstant å bære slike «rasismebriller» gjør ikke noe godt for dem som har dem på. En av informantene hevdet at rasismebegrepet har mistet sin mening, da «utlendinger» ifølge henne selv ukritisk benytter ordet i enhver sammenheng. Etter FLEXid innså begge jentene at ikke alt de har opplevd eller opplever bunner i rasisme, og at en slik holdning overfor nordmenn i seg selv er fordomsfull.

Det var på en måte oss mot de norske. Hvis du skjønner? Ja. Og da var det liksom: De norske er ditt, og de norske er poteter, og de skjønner ingenting, og de er så kjedelige og ditten og datten. Men jo lenger ut i kurset vi kom og jo mer vi prata om ting. Altså- vi hadde allerede dømt de norske. Alle nordmenn var like. De var kjedelige, og de var poteter, og de skjønte ingenting, og de var rasister og hele pakka. Sånn var alle nordmenn! Ikke sant? Så det var liksom det.. oss mot dem. Det er jo ikke sånn det skal være.

Og

Jeg fikk litt større respekt for norske ungdommer og norske foreldre. Jeg tror jeg begynte å se på dem som ungdommer og barn – ikke bare som «de»...

Selv om vi/dem skille ikke kom like tydelig til uttrykk hos resten av informantene er likevel det å erkjenne egne fordommer noe av det mest fremtredende i mitt materiale. Dette påpekes uten unntak av alle informantene. En av informantene trakk frem nettopp dette som det mest nyttige han hadde lært i løpet av de to årene han deltok på FLEXid:

Måten du tenker på når du treffer ukjente folk.. Jeg tenker mer på at - for eksempel meg og deg da - vi har ikke samme kultur ikke sant?! Så jeg prøver å tenke positivt da. Se det positive i folk mer enn det negative. Og det er en jekla bra sak! Man blir mer positiv liksom. Altså- jeg har alltid sett på meg selv som en positiv person og jeg tror folk flest rundt meg sier det også, men det har åpnet øynene mine mer da. Slik at jeg ikke dømmer på forhånd uten at jeg kjenner personen da. Så det er en svær ting! Det har satt spor!

Opplevelse av å mestre kulturskiftene

Å måtte forholde seg daglig til to kulturelle tankesett innebærer en hel del forventninger fra de rundt som tidvis kan være motsetningsfylte. Med uttrykket kulturskifter viser jeg til de unges manøvrering i dette landskapet. Med unntak av én informant uttrykte alle på en eller annen måte at det var utfordrende å forholde seg til de ulike forventningene.

Forventningene kom alltid fra familien, ofte fra venner og iblant direkte fra det norske samfunnet via skole, arbeidssted eller media. Et eksempel en av jentene trakk frem beskriver dette godt. Hun fortalte om de motsetningsfylte forventningene hun opplevde med hensyn til klesdrakt:

Mamma forventer at jeg skal være en ordentlig religiøs jente med burka på. Jeg trenger ikke den foran ansiktet, men hun vil at jeg kler på meg helt fra hodet og ned. Så mamma forventer veldig mye, men så føler jeg at her – hvis jeg går med noe sånt så kommer det til å bli veldig slitsomt. Folk kommer til å se helt annerledes på meg. Jeg har jo begynt med hijab. Før gikk jeg vanlig kledd og da var folk helt greie. For eksempel på leksehjelp – egentlig overalt, men så plutselig begynte jeg med den (hijab) og da begynte folk å se litt mer sånn: Hmm (skeptisk lyd). Og etter hvert, da jeg gikk på jobbintervju så var det sånn: Ja, men hvordan er det med hijaben din? Og hvordan er det med sånt og sånt og sånt og sånt?? Jeg føler de fleste nordmenn forventer at jeg ikke skal ha på meg store ting eller bruke hijab. Jeg føler det fordi mange nordmenn så annerledes på meg etter at jeg begynte med hijaben. De sier: Hvorfor har du hijab på deg? Det var ikke det vi forventet, sier de. Så jeg tenker at de forventer at jeg ikke bruker hijab – at jeg er litt mer som dem. Mens med mamma og de andre fra mitt land er det helt annerledes! Jeg sitter her og tenker: Hmm, hva skal jeg gjøre?

Andre eksempler i mitt datasett på familiens forventninger er ønsket om at barna skal være aktivt religiøse, at de skal være lydige mot foreldrene, at de skal tilbringe tid med familien, at de skal ta god utdanning, at de ikke har kjæresten før de gifter seg med en fra samme religion og at de forvalter muligheten de har fått i et land med fred på en god måte. De aller fleste opplever ikke så mange spesifikke forventninger fra det norske samfunnet annet enn at de skal bidra som alle andre. Likevel viser eksemplet over at visse ting også vekker reaksjoner hos nordmenn. Det som derimot oftere kommer frem i intervjuene er at det ikke alltid er like lett å føle seg godtatt blant norske jevnaldrende. For blant etnisk norsk ungdom er venner ofte vel så viktig som familie, og mye av det sosiale skjer på fester der det drikkes alkohol. Informantene opplever toleranse med hensyn til sine valg og sitt religiøse standpunkt, men lite forståelse for hva det dette faktisk innebærer. Også utøvelsen av det sosiale kjønn i Norge er svært ulikt det som er vanlig i de ikke-vestlige kulturene. Dette kommer jeg tilbake til senere der jeg skriver om *forhandling av kjønnsroller*.

I tillegg til manøvreringen mellom disse forventningene må informantene også forholde seg til to eller flere språk med svært ulike referansekoder. Disse kulturskiftene har i litteraturen og av andre med krysskulturell bakgrunn blitt beskrevet som at man benytter forskjellige «masker» (Pollock & van Reken, 2009). Jeg spurte derfor informantene om de kjente seg igjen i denne beskrivelsen. Alle informantene svarte ja på dette og mente deltakelsen i FLEXid hadde hjulpet dem å mestre kulturskiftene bedre. Likevel forholdt informantene seg nokså forskjellig og hadde ulike følelser knyttet til sin oppøvede

fleksibilitet. Det samme gjaldt foreldrene i utvalget. De ulike beskrivelsene presenteres nedenfor.

Masker - en forutsetning. Å tilpasse seg forskjellige mennesker og situasjoner er noe alle mennesker gjør i ulik grad. To av de unge informantene og en av foreldrene opplevde ikke kulturfaktoren som et signifikant tillegg til de tilpasningene alle mennesker må forholde seg til. Kulturskiftene og «maskebruken» ble i stedet betegnet som en forutsetning i dagliglivet. Selv om de to unge informantene uttrykte stor forståelse for at dette kunne være svært utfordrende for andre, opplevde de ikke selv kulturskiftene som en påkjenning.

(Det er jo dette med to masker.. at man har en inne og en)
Ute! Ja

(Er det noe du kjenner deg igjen i?)
Ja. Det gjør jeg. Men det er som jeg sa til deg - det blir bare én ting når du kommer hjem og én ting når du er utafor huset, ikke sant!

(Men føles det ok eller har det vært vanskelig?)
Nei. Det har ikke vært vanskelig. Det har flydd lett det holdt jeg på å si.. det er ikke noe..

(Det har ikke vært sånn at du har følt at du måtte være en annen der enn der på en måte?)
Nei nei..

(Du følte begge deler var deg?)
Jada.. jada.. nei så det har ikke vært noe problem.

Disse intervjuene førte til en del refleksjoner hos meg som forsker med hensyn til betydningen av personlighet. Begge guttene beskrev seg selv som positive og trygge personer. Jeg satt igjen med et inntrykk av at de tok livet som det kom og at de stort sett var fornøyde uavhengig av hvem de var sammen med.

Masker - en forestilling. Fire av de unge informantene beskrev derimot maskebruken mer i form av en forestilling. I stedet for at maskene innebar å hente frem ulike deler av sin personlighet, ble det heller slik at man aldri kunne «slappe av» og være seg selv. Maskene måtte benyttes for å bli godtatt, og enkelte ganger følte de at de løy både hjemme og blant venner.

Og noen ganger tenker jeg: Er vi mennesker så flinke til å juge? (ler litt). For vi juger jo på en måte. Vi.. eller juger og juger.. vi er så flinke til å bare..

(Skifte?)

Skifte. Det skjer så automatisk. Med en gang. Jeg vet med meg selv at med en gang jeg ser huset mitt så blir jeg en helt annen person enn når jeg går ut av huset. Det er.. er vi så flinke? Vi er kommet langt (ler). Vi er kommet veldig langt. Det er skummelt. Jeg tenker på broren min - er jeg også sånn? Ja, igjen så er jeg vel det. For det er veldig stor forskjell. Altså noen ganger, helt ærlig, så kjenner jeg ikke meg selv igjen. – når jeg er hjemme og ute.

Det kan være svært overveldende å skulle innfri alles forventninger. En av disse informantene uttrykte redsel for å miste sin plass i fellesskapene han var en del av om han ikke brukte «maskene». Han hevdet at han i dag takler de mange forventningene bedre enn tidligere, men sa likevel at han opplever kulturskiftene som en mental påkjenning.

Nei jeg er nok ikke meg selv hele tiden. Det er jeg ikke. Mentalt så er det veldig vanskelig. Altså- nå har jeg lært det. Jeg er forbi den fasen der jeg kjente det så mye på som det jeg gjorde tidligere, selv om det egentlig er en påkjenning nå også.

To av jentene hadde i møte med denne påkjenningen bestemt seg for at de ikke lenger orket å bruke «masker». De ville ikke spille «skuespill» mer. Begge anvendte uttrykket «å være ærlig» for å beskrive valget sitt. De mente det var en bedre løsning, så fikk det i stedet briste eller bære. En av dem beskrev panikken hun hadde erfart da hun forsøkte å leve dobbelt og hevdet alt var bedre enn følelsen hun da fikk.

(Men føler du liksom at.. alle er forskjellig, men noen har beskrevet at de juger når de enten er med norske eller de er hjemme.. Noen har opplevd at dette er greit, mens andre har sagt at det har vært vondt fordi de har løyet og aldri kunnet være seg selv)

Nei, men det er sant. Det var sånn jeg også opplevde det. Det blir vondt etter hvert. Du tenker: Hva skal jeg gjøre nå? For du har sagt en ting her og en helt annen ting der som ikke stemmer overens! Og du tenker: Det her er ikke meg! Og det der er ikke meg! Ingen av de der er meg – hva skal jeg gjøre nå? Den panikken som kommer da er veldig skummel. Bare å tenke at.. tenk hvis de menneskene her finner det ut – at jeg ikke er sånn som jeg sa. Og tenk hvis familien finner det ut. Så du blir faktisk veldig stressa. Men det jeg gjorde var bare å være ærlig. Selv om det er vanskelig. Vær ærlig her og vær ærlig der – det kommer til å ordne seg.

(Ja, du føler det?)

Ja, du kommer aldri til å få akkurat den panikken. Det er det verste.

Masker - en nødvendighet. En av informantene hadde en annen innfallsvinkel. Han anerkjente at det kunne være utfordrende å manøvrere mellom kulturer, men han mente bestemt at «maskebruk» var en nødvendighet både i eget liv og i samfunnet forøvrig. Å betegne dette som skuespill var han uenig i.

Personlig har jeg erfart at det er veldig viktig med tilpasning for å få framgang. Når man er imøtekommende med mennesker med andre verdier og normer... Så jeg synes at for å få framgang og suksess så er det veldig viktig at man er fleksibel og klarer å ta av den ene masken og ta på en annen - bytte på. Det er bra med så mange masker som mulig. Ikke bare en eller to med foreldre og venner, men i alle grupper - med alle mennesker. Man burde kanskje ta på seg en maske med hensyn til for eksempel hvor tolerant den du snakker med er. Og om det er barn eller voksne, gamle eller unge, kvinner eller menn så synes jeg man burde passe på hva slags personlighet man uttrykker. Eller hva slags mening..

(Mine erfaringer med nordmenn er at de er veldig opptatt av at man skal være 100 % seg selv. Det du sier vil kanskje bli sett på som at man spiller skuespill. Tenker du på det som positivt? Eller synes du det er vanskelig å skulle innfri de ulike forventningene?)

Jeg synes det er vanskelig, men jeg synes, som jeg sa, at det gir bedre resultat. Ja.. raskere framgang, bedre utvikling. Bedre sosialt miljø. Og det med den tolkningen om skuespill når man bytter masker hele tida.. Altså- jeg synes ikke man skal bytte maske når man skal vise hvem individet egentlig er. Men sitter du i en sosial gruppe der folk diskuterer – hvis det for eksempel er en religiøs gruppe så kan man ikke si de meningene man har fordi det kan hende du sårer de individene. Om man gjør det, kan det føre til at det blir veldig store konsekvenser av det. Og hvis vi bruker ytringsfriheten som eksempel så ser vi hvor store debatter, hvor store problemer det har skapt i Vesten. Det kan hende det viser dets egentlige jeg, men.. da må man også være klar over de konsekvensene som kommer som en reaksjon. Derfor synes jeg at det heller er viktigere å gjemme litt av det egentlige jeg-et og sørge for at det er ro og orden i miljøet.

For å oppsummere ser det uansett ut til at en voksens anerkjennelse av manøvreringen som daglig finner sted, er et viktig steg for å øke de unges mestringsfølelse. Mange informanter beskrev en opplevelse av å være verken-eller sine første år i Norge. Gjennom kurset fikk de derimot erfare at dette kunne snus – de kunne være både-og. Jeg vil avslutte temaet om kulturskiftene med dette sitatet:

Nå er det flere jenter fra mitt *hjemland*, men også fra andre steder som kommer til Norge. Og alt er ukjent når man er en helt ny person. Så jeg tenker at de burde få være med på et tilbud som FLEXid fordi der kan de lære veldig mye om kulturen her og om hvordan man kan sette ett bein her og ett bein der. Å ha en balanse. Jeg synes det var veldig vanskelig å finne den balansen. Hjemme var jeg *nasjonalitet*, men ute så prøvde jeg å være norsk. Men alt ble sånn.. det ble ikke helt som jeg forventet. Men på FLEXid lærte jeg at ett bein kan være her og ett bein kan være der. Jeg trenger ikke være helt fra *hjemland* og ikke helt norsk. Jeg kan være midt i mellom. Jeg synes det er mange som sliter med dette, selv om de er vokst opp her. Jeg ser faktisk at det er flere som sliter med det! Så jeg tenker: Hvorfor ikke delta på FLEXid? Det kan jeg virkelig anbefale!

Bedret selvfølelse og økt selvtillit

På ulikt vis uttrykte alle informantene en forandring med hensyn til opplevelsen av egen selvfølelse og selvtillit. Kunnskap, selvinnsikt, evnen til å mestre daglige utfordringer og det å tilhøre et fellesskap der man løftes frem ser ut til fremme positive tanker om en selv.

Bedret selvfølelse. Selvfølelse handler om de følelsene vi knytter til slik vi tenker om oss selv (Blascovich & Tomaka, 1991). Mange av informantene fortalte at de som yngre hadde hatt vanskelige følelser knyttet til det at de var annerledes. De trakk frem både det faktum at man som ung verdsetter likhet og media som har bidratt til å skape negative assosiasjoner til ungdom med innvandrerbakgrunn. FLEXid har derimot vært med å snu disse

følelsene til det positive. Bort-imot alle informantene uttrykte stolthet over kulturblandingen de representerer.

Altså jeg så.. jeg så meg selv. Hvordan kan jeg si det? Kanskje mindreverdig er litt hardt å si, men noe lignende i hvert fall. Eh.. de.. at resten av befolkningen kan mer enn meg. De fortjener mer enn meg siden de er her... men på kurset så lærer du at du er likeverdig. Ikke bare det, men de gir deg også nok tro og selvtillit til å tenke at du egentlig er mer enn de andre fordi du har mer å tilby. Du har erfaring og ja.. På den måten var det positivt. Det med å øke selvtilliten.

Selvfølelsen var også et svært viktig aspekt for en av fedrene jeg snakket med. Barnas bedrede selvfølelse opplevde jeg som en av hovedårsakene til hans begeistring for og tillit til kurset. I begynnelsen hadde han vært bekymret, men han ble stolt da han så hvordan kurset bidro til trygghet hos barna både med hensyn til hans kultur og den norske kulturen. Etter FLEXid var de verken redde for å omtale seg selv som nordmann, muslim eller *etnisitet*.

Etter FLEXid har jeg sett at ungene mine er blitt mer stolte av seg selv. De har lært ting. Før var de noen ganger sjenerte for å si at de er *etnisitet*. Hvilken nasjonalitet er du? Er du *etnisitet*? Er du *etnisitet*? Hvilken nasjonalitet er du? Ikke sant.. men etter kurset var dette helt normalt for dem. De kunne ikke lenger gjemme seg eller bli sjenerte.

(Opplever du at FLEXid har vært en ressurs for dem?)

Ja, jeg tror det var til stor hjelp for nesten alle de som deltok på FLEXid. Det var stor forskjell! Det viktigste for meg er at de ble veldig stolte. De kjenner seg selv bedre nå. De er stolte over begge kulturer. Både sin nasjonalitet og sin religion. De er stolte! De bor i Norge. De sier ikke «nei vi er ikke norske». De sier heller ikke «jeg er ikke muslim». Jeg er en person som er norsk, men jeg har språk som *etnisitet* og religionen er islam. Hele greia er meg! Ikke bare en del av det..

Økt selvtillit. Selvtillit er et smalere begrep og har i psykologien blant annet blitt målt gjennom spørsmål som omhandler mot til å si det man mener (Blascovich & Tomaka, 1991). Flere fortalte de hadde blitt modigere til å si det de mente både hjemme og ute, men det kom spesielt til uttrykk hos en av jentene. Etter kursdeltakelsen har hun turt å si hva hun mener – både til mor, venner og andre voksne. Dette er ingen selvfølge i hennes miljø. At en ung muslimsk jente tar til orde for å proklamere likestilling til sine egne kan medføre sosiale sanksjoner og nedsettende rykter. Engasjementet hennes er med andre ord svært modig. Da jeg spurte om kurset hadde vært nyttig, svarte hun dette:

Det har vært nyttig ja. Det har vært veldig nyttig. Jeg har vært ungdomsleder for en jentegruppe etter at jeg ble ferdig med kurset. Det har vært nyttig for meg og gjort at jeg har kommet langt. Jeg er ikke lenger redd for å være åpen. Jeg tør å si hva jeg mener. Før var det sånn at hvis jeg møtte noen så ville jeg ikke snakke med dem eller spørre dem om noe. Jeg ville bare smile og gå. Men nå er jeg blitt mer åpen. Jeg tør å si mine meninger. Sånn

som hva det er jeg mener, hva det er jeg tenker, hva det er jeg har opplevd. Før var det veldig vanskelig. Da var det sånn: Ingen skal vite hva jeg gjør og ingen skal vite hva jeg tenker.

Man kan oppleve selv å ha en bedret selvfølelse uten at omgivelsene legger merke til det. En økt selvtilitt er derimot lettere for andre å se. En av de unge informantene trodde ikke foreldrene kunne ha lagt merke til noen forandring hos henne på bakgrunn av kurset. Dette stemte ikke. Den av fedrene som ikke selv har vært engasjert i FLEXid, hevdet faktisk at han hadde sett store endringer hos datteren. Og i samtalen med meg roste han denne utviklingen.

Jeg tror FLEXid har åpnet øynene hennes litt. For i starten da vi kom hit, før FLEXid, så var hun litt naiv (ler litt). Jeg følte at hun ikke undersøkte ting selv. Hun gjorde bare alltid.. Hun fulgte alltid andre og gjorde på en måte det vennene hennes sa hun skulle gjøre. De fleste meningene hennes hadde hun på en måte fått av vennene sine. Så jeg tror, at når hun startet å gå på FLEXid og var med på det de gjorde der, så tror jeg dette virkelig åpnet øynene hennes og fikk henne til å se annerledes på ting litt. Hun begynte å ta kontroll. Og hun ble – for meg ble hun en totalt annerledes person. For hun gikk fra å være en slags etterfølger til nesten å bli leder på en måte! Hun ble mer selvsikker. Jeg mener hun visste ting. Hun hadde fått litt mer kunnskap. Så ja, det har hjulpet henne – det tror jeg!

Selvtilitt er gjerne knyttet til konkrete kontekster (Blascovich & Tomaka, 1991).

Jobbsammenheng er et eksempel på et område der man kan ha lite eller mye selvtilitt. Få i mitt utvalg var bekymret for fremtidig arbeid. Flere uttrykte derimot selvtilitt ved å poengtere at deres kompetanse er noe som trengs i samfunnet.

Det er veldig mange som tror at siden de har en annerledes farge og hårfarge så blir de ikke godtatt i jobbsammenheng eller at.. kanskje de blir sett på annerledes på skolen.. eh.. men når du først har nok kunnskap om begge og du veit hvordan du skal bruke det.. og det er akkurat det FLEXid har hjulpet oss med. Så er du rett og slett en smartere person. (ler litt)

Jobboptimismen ser ut til å være berettiget. Ikke bare kan de unge vise arbeidsgiver at de kan forplikte seg og at de er lærevillig, men de har også verdifulle referanser å vise til. Kurset har derfor allerede hjulpet flere av de unge helt praktisk i jakten på en deltidsjobb. Leder av FLEXid i Telemark Røde Kors fortalte at hun flere ganger har blitt oppringt av arbeidsgivere med det resultat at den det gjaldt fikk den aktuelle jobben. En av informantene fremhevet sin positive erfaring med bruk av FLEXid i jobbsammenheng:

I hver eneste jobb jeg har vært borti i har jeg nevnt FLEXid, og det har på en måte hatt en positiv innvirkning! Med tanke på cv-en og hva slags person man er. Ved å delta på et slikt kurs viser du at du er villig til å gjøre noe for å forandre deg selv, samtidig som du godtar den du er.

Kommunikasjon i familien

I mitt utvalg beskrev en tredjedel av de unge informantene, samt tre av foreldrene hvordan kommunikasjonen i familien hadde endret seg som følge av kurset. De resterende informantene fortalte ikke om endringer, men alle skulle ønske foreldrene også hadde hatt et lignende kurs. Borti-mot alle informantene poengterte hvor forskjellig man ser på barn i deres hjemland sammenlignet med her i Norge. I intervjuene fremkom det at foreldrene ikke var vant til at barn og ungdom kunne ytre sine tanker og meninger, spesielt ikke om en beslutning skulle tas. Foreldrene var suverene og skulle ikke stilles spørsmålstegn ved. Videre vil jeg derfor presentere tre måter kommunikasjon i familien kommer til uttrykk på i mitt utvalg både blant de unge og de eldre informantene. Først viser jeg hvordan noen informanter beskrev en foreldre-barn relasjon som skal ha beveget seg bort *fra frykt og over til tillit*. Andre informanter vektla i stedet at de unge ikke lenger kun adlød, men utfordret foreldrene til dialog. Dette temaet har jeg kalt *fra lydighet til dialog*. Til slutt omtaler jeg de resterende informantene der det ikke ble fortalt om noen endringer. Det fremkom i disse intervjuene at det i deres familier var *mangelfull kommunikasjon* med hensyn til utfordringene en krysskulturell oppvekst medfører.

Fra frykt til tillit. De to fedrene som selv har vært engasjert i FLEXid, hevdet kurset har hjulpet dem å skape bedre relasjoner til barna sine. Det er snakk om store endringer, der foreldre-barn relasjonen i langt større grad enn tidligere er preget av tillit heller enn av frykt. En av fedrene fortalte hvordan han selv vokste opp med å bli slått som barn, og hvordan han også hadde slått sine barn før de kom til Norge. På FLEXid lærte han at det fantes andre måter å oppdra barna sine på. Rørt beskrev han hvordan han og barna nå snakker sammen.

Du lærer noe hele tida. Du lærer hele tida. Når jeg var på det kurset så lærte jeg mye. Før slo jeg barna mine. Men i Norge har jeg lært at det ikke er lov å slå! Det er bedre å snakke med dem! Men jeg vokste opp med at pappaen min slo meg hele tida. Hvis jeg gjorde noe feil da bare (slår med hånda). Det var det. Vi prata veldig lite. Men jeg lærte at hvis du slår barnet ditt så vil de bare gå. Du skaper større avstand til barna dine. Hvis man prater med dem så får man veldig bra kontakt. Det er best! Og det har jeg lært her. Min kultur: Slå barn.

(Har du lært dette på FLEXid?)

Jeg tror jeg lærte det på FLEXid. Det er ikke bare jeg som har sagt det.. Flere av barna – de ser at.. De har lært mye av FLEXid. Det eneste vi gjorde når vi krangla var bare - sviit (lyd) med en gang, men på FLEXid har vi tatt det helt ned. Å prate er bedre.

(Hmm.. det er ganske store endringer)

Ja. Det er store endringer. Det er store endringer for meg. Det var veldig vanskelig for meg å høre på barna mine. De måtte vise respekt – og ferdig! Men etter at jeg har vært mye engasjert i FLEXid så har jeg lært. Pappa har ikke rett hele tida og barna har ikke alltid feil. Vi må

diskutere og vi må gå helt til midten begge to. Det er ikke bare jeg som kan bestemme hele tida og du er.. og du har ikke noe å komme med. På FLEXid så lærer vi at begge må komme i midten!

Også den andre faren fortalte om en lignende endring. Ikke all endring kan tilskrives FLEXid, for begge disse fedrene trekker også inn læringen de har fått bare ved å komme til Norge.

Likevel er det ingen tvil om at FLEXid har hjulpet dem å forstå barnas krysskulturelle situasjon bedre.

Jeg også forandret meg etter at jeg ble kjent med FLEXid. Før var jeg litt strengere og jeg hadde mindre forståelse for tokulturelle barn. Forholdet mellom barn og foreldre i hjemlandet mitt er ikke det samme som her. Her er det mer demokratisk. Det er større forståelse for barn. I mitt hjemland er det mer disiplin og konsekvenser og regler og du MÅ - ikke sant!? Sånne ting, men her hører man på barna. Du er mer venn med barna dine.

Det at han hadde startet å lytte til barnas tanker og meninger var noe av det som gjorde han til en «vennepappa». Generelt i en studie som dette kan man ikke si noe om troverdigheten i det en informant forteller. Man kan kun ta utgangspunkt i det den enkelte sier om seg selv. Men akkurat i dette tilfellet fikk jeg mulighet til å undersøke om farens egen opplevelse harmonerte med opplevelsen til et av barna hans. Jeg intervjuet nemlig også datteren hans. Det var derfor gøy da datteren beskrev faren med omtrent de samme ordene som han selv hadde brukt. Han var blitt en «vennepappa»:

Jeg kan merke forskjell på han fordi jeg føler at han var veldig mye mer.. Hva skal jeg si - tradisjonell før?! At det var faren som bestemte. Han var litt mer.. hvordan skal jeg si det. Han synes kanskje ikke det var greit at vi sa våre meninger. Og det var kanskje litt skummelt for meg å si mine tanker, følelser og meninger. Jeg visste ikke hvordan han ville reagere. Men etter kurset – da jeg hørte han snakke, så tenkte jeg: Hmm, det her er.. Her er det noen forandringer! Og så ble det litt lettere for meg å snakke med han etter hvert fordi jeg følte at han åpnet seg litt mer. Han ble mye mer sånn vennepappa.

Fra lydighet til dialog. FLEXid kan ha betydning for familiens kommunikasjonsmønster også uten at noen av foreldrene har vært aktivt involvert. *Fra lydighet til dialog* ligger tett opp mot forrige kategori, men endringen her var ikke like stor. Det som hadde skjedd i kommunikasjonsmønsteret i disse familiene var et resultat av de unge selv og deres mot til å ta opp ting med foreldrene. De hadde selv måtte utfordre dynamikken på hjemmebane og hadde derfor ikke hatt det like lett som informantene i forrige kategori. En av jentene beskrev hvordan endringsprosessen hadde vært preget av konflikt, men at hun i dag hadde et godt forhold til moren. Hun fortalte til og med at moren i dag sa hun var stolt av utviklingen hennes.

Etter at vi kom til Norge har det vært veldig vanskelig! Det har vært mye konflikt og uenighet! Det har vært sånn: Gå opp på rommet ditt! Vi vil ikke se deg. Da kunne jeg si: Ja, greit da får jeg gå på rommet mitt. Sånn var det. Alle var splittet på en måte. Men nå i det siste har det vært sånn at vi møter hverandre og spiser mat sammen. Det pleide vi aldri å gjøre før. Det var sjeldent faktisk. Eller - før vi kom til Norge var det helt vanlig, men ikke etter at vi kom hit. Men nå ser vi på tv, vi lager masse god mat – dessert, kaker. Jeg føler det har blitt mer familiesamling nå enn det var før. Jeg vet ikke hva som er årsaken egentlig, men jeg har snakka veldig mye. Jeg har snakka mye med mamma om FLEXid. Jeg har vist henne arket og videoer der folk har forandret seg. Jeg tror også mamma har sett stor forskjell på meg fordi før var jeg en veldig stille jente. Jeg gjorde alt det folk ba meg om med en gang. Hvis noen sa en ting og jeg hadde en annen mening, så var det sånn: Nei, jeg skal ikke si noe. Men nå, når mamma snakker om et eller annet tema så blir jeg sånn derre: Mm, det er sånn og sånn og sånn og sånn. Det er dette jeg mener! Det er sånn det burde være! Da sier mamma: Hvor har du fått all den kunnskapen fra? Jeg vedder for at det er FLEXid, sier hun. Mamma tenker; wow, hva har skjedd? Og mamma synes faktisk det er veldig bra at jeg har fått mye kunnskap og at jeg tør å si mine egne meninger. Hun er stolt! Og til slutt så har hun skjønt at det faktisk er flere jenter som har opplevd det samme som meg, og at de ryktene hun hørte da vi først kom hit ikke stemte helt. Så nå er det mer familiekos på en måte, og vi tenker både på den norske måten og på *hjemlandets* måte.

En annen informant hadde en mer subtil strategi der hun forsøkte å endre ting hjemme i det små. Da jeg snakket med faren hennes viste det seg at disse små tingene i høyeste grad var blitt lagt merke til. Han synes det var utfordrende, men omtalte likevel datterens forhandlinger som positive. Jeg spurte om disse endringene hadde gjort noe med forholdet mellom han og datteren. Da fikk jeg dette svaret:

Ja, det har det! Som jeg nevnte var hun mer en etterfølger tidligere. Før kunne jeg be henne gjøre ditt og gjøre datt og jeg visste hun kom til å gjøre det. Uten å stille spørsmål. Jeg kunne spurt henne om å rane en bank og hun ville sikkert ha gjort det uten å stille spørsmål. (ler) Og akkurat nå så sitter vi og vi har faktisk... Vi diskuterer ting! Når jeg nå ber henne om å gjøre noe så stiller hun spørsmålstegn ved det. Jeg mener – det var ikke lett å bli vant til for det var noe jeg ikke var vant til fra før. Det var ikke sånn forholdet vårt var til å begynne med. Men nå er jeg blitt vant til det og jeg liker det faktum at hun stiller spørsmål til meg. Jeg mener, det er jo ikke bare fordi jeg sier noe at hun skal gjøre det. Da burde hun faktisk spørre meg: hvorfor skal jeg gjøre det? Eller: Hvorfor vil du jeg skal gjøre det? Slike ting. Hun forhører seg litt mer. Hun gjør ikke lenger noe bare fordi noen ber henne om det. Hun er jo snart voksen. Og før hvis hun var sint på meg så ville hun aldri snakke om det! Hvis hun var sint på meg for noe så ville hun gå og snakke med moren om det i stedet. Jeg tror det kom av frykt. Jeg tror hun var redd for meg på den tiden. Jeg bestemte at hun måtte komme til meg å fortelle «pappa, ditt og datt. Jeg har noe jeg må ta opp ditt og datt» hvis hun var sint. Og det er jeg veldig glad for, for jeg har alltid ønsket et slikt forhold til henne. Nå er hun mer åpen med meg om livet sitt og hvordan hun har det og det er jeg så glad for! Jeg mener – hun har så mye selvillit nå!

De unges kursdeltakelse har med andre ord bidratt til at kommunikasjonen i hjemmet har blitt mer direkte. At unge vet de ikke lenger er alene med sine utfordringer, gjør at enkelte får mot til å ta opp ting med foreldrene de tidligere ikke turte spørre om. Når de unge stiller spørsmålstegn ved hvordan ting gjøres, men samtidig viser interesse for foreldrenes kulturelle røtter ser det ut til familienes kommunikasjonsmønster begynner å bevege seg.

Mangelfull kommunikasjon. De resterende informantene beskrev ulike kommunikasjonsmønstre, men felles for dem alle var en mangelfull kommunikasjon med foreldrene med tanke på de utfordringer en krysskulturell oppvekst fører med seg. Enkelte av disse informantene hadde aldri fått seg til å ta opp temaet med dem hjemme, da de hadde en følelse av at foreldrene uansett ikke kom til å forstå. En av jentene fortalte om rollekonflikten hun kunne føle på. Da jeg spurte om hun snakket med foreldrene sine om dette, svarte hun:

Vi prater ikke om det.. vi gjør ikke det. Vi er ikke flinke til å prate om de forskjellige tinga egentlig. Aldri. Sjeldent.

(Har du snakka med foreldrene sine om dette med to masker da?)

Det har jeg ikke nevnt engang. Aldri!

En annen informant tok det rett og slett ikke opp fordi han ikke hadde behov for det. Han synes det fungerte greit som det gjorde. Likevel hevdet også han, som alle de andre, at det ville vært flott dersom det hadde fantes et lignende kurs for foreldre. Med et smil om munnen sa han:

Ja, nei.. jeg skal love deg at det ikke hjelper å prate om det.. det går ikke. (ler). Det er bare: Nei, sånn er det og sånn skal det være! (ler).. Det er liksom... Nei, jeg vet ikke.. De voksne burde hatt et sånt kurs.

En mangelfull kommunikasjon på dette område kan føre til krangling om små ting. Da jeg spurte en av informantene hva som var mest utfordrende med en krysskulturell oppvekst svarte han etter å ha tenkt seg om, at det måtte være foreldrenes manglende forståelse. Han kom med dette eksemplet:

Jeg husker at jeg for bare et par år siden ikke fikk lov til å overnatte hos en kompis engang. Ikke sant?! De (foreldrene) forstod ikke... De gjorde ikke sånt som barn ikke sant. De gjorde ikke det. Så det var veldig utfordrende! Vi (barna) har vært gjennom mange samtaler og diskusjoner med mamma og pappa om det.

Dette er kun ett eksempel av mange i mitt datamateriale. Selv om informantene fremstår som sterke opplever jeg likevel i de fleste intervjuene en sårhet over at de ikke får snakket med foreldrene sine om disse tingene. Et lignende kurs for foreldre etterspørres - og ikke bare av de unge informantene, men også av foreldrene i utvalget. Jeg vil avslutte denne delen med et sitat av en fedrene:

Jeg mener - kurset er jo helt genialt for barn om du spør meg. Og for foreldre også! Jeg mener hvis jeg hadde blitt introdusert til noe som det da jeg først kom, så er jeg sikker på at min måte å møte Norge på hadde vært annerledes. Men jeg ble ikke introdusert for noe slikt. Jeg måtte lære alt selv. Jeg hadde ikke et sånt kurs. Jeg tror jeg virkelig ville likt det!

Forhandling av kjønnsroller

Kjønnsrollemønstre utgjør en grunnleggende måte å organisere samfunnet på og er en praksis som er kulturelt betinget (Haavind, 1987). Dette er noe alle informantene må forholde seg til. Kjønnsstrukturene og kjønnsnormene der informantene har sine kulturrøtter er helt annerledes enn det vi er vant til i Norge. Flere av de unge beskrev hvordan foreldrenes kjønnsperspektiv og det norske likestillingsidealet befant seg på hver sin ende av skalaen. Mitt materiale viser at praksisen på dette området er i stadig bevegelse, og at de unge forhandler både den norske forståelsen og foreldrenes ståsted. Videre presenteres de områdene mine informanter omtaler og forhandler om med hensyn til utøvelse av det sosiale kjønn. *Hjemmet som kvinnens domene* legges frem først. Deretter viser jeg hvordan det forhandles om *mannens posisjon som beskytter og premissleverandør*, før jeg til slutt peker på informantenes beskrivelser av *kvinnen som «gull»*.

Hjemmet som kvinnens domene. Hos tre av jentene kom husarbeid opp som et tema da jeg spurte henholdsvis om hva som har vært mest utfordrende med en krysskulturell oppvekst og om foreldrene forskjellsbehandlet på bakgrunn av kjønn. Hjemmet, og fremfor alt kjøkkenet, ble sett på som kvinnens domene, og det ble forventet at jentene ryddet opp etter blant annet brødrene sine som slapp unna. Dette var til stor frustrasjon for dem, og etter kursdeltakelsen hadde alle tre forsøkt å forhandle denne praksisen.

Det er vanskelig med den der rollekonflikten. Jeg er eldst og jeg er jente. Jeg skal være hjemme, jeg skal være på kjøkkenet, jeg skal hjelpe mamma å lage mat, jeg skal passe på søsknene mine. Det var jo noen ganger jeg fikk tilbud om å være med ut, men jeg kunne ikke fordi jeg måtte være hjemme. Så det er liksom den konflikten der. Selvfølgelig så vil jo mamma fortsatt at jeg skal være på kjøkkenet, men jeg er jo ikke det. Jeg gjør jo noe annet (ler) selv om hun vil at jeg skal være der. Men når jeg ikke er på kjøkkenet så er det liksom: «Å, du kommer aldri til å kunne lage mat og du kommer aldri til å gifte deg. Og mannen din kommer til å kaste deg ut».. Og ditten og datten.. Jeg bare: «Du synes ikke du overdriver litt nå eller, vi er jo tross alt i 2012». (ler)..Da sier hun bare: «Nei, det har ikke noe å si. Du skal kunne gjøre det». Det er liksom det der - akkurat den rollekonflikten og de kravene som stilles der.

Denne jenta har valgt å bryte med enkelte av morens forventninger. Dette ser ut til å bekymre moren, men beskrives ikke av jenta som en alvorlig konflikt. De to andre jentene fortalte hvordan de forsøkte å oppdra sine yngre brødre ved å lokke dem til å rydde i bytte mot godteri eller andre type goder. Ingen av dem godtok foreldrenes kjønnsargumentasjon. En av fedrene oppsummerte forholdene hjemme på denne måten:

Jeg har aldri sett noe galt med det (å forskjellsbehandle), men nå for tiden kan jeg at *Hanna* blir veldig frustrert. Hvis jeg eller moren spør om hun kan gjøre noe, ta av bordet etter at vi har spist for eksempel, så spør hun: hvorfor kan ikke *Michael* gjøre det? Han sitter jo bare

der og har ingenting å gjøre! Da svarer jeg: Men han er en gutt! Og noen ganger blir hun så frustrert over meg! Og jeg forstår henne. Jeg mener, tiden har endret seg og gutter og jenter behandles likt. Men det var slik jeg ble oppdratt. Det er det jeg er vant til. Men ja jeg kan se at hun pusher på ting som ikke jeg alltid merker. Sånne små ting hun gjør hjemme. For eksempel hvis jeg spør henne om å ta oppvasken så får hun broren sin til å gjøre i stedet mens hun passer på han. Jeg ser hva hun prøver å gjøre og jeg skal ikke stoppe henne. Jeg synes jo egentlig det er en god ting at broren hennes ikke bare sitter der og ikke gjør noe. Likevel vil det ta tid for meg å bli vant til det, men jeg lærer.

Faren viser forståelse for datteren og ønsker å lære, men er ærlig på at han synes det er vanskelig å endre en slik grunnleggende måte å tenke kjønn på.

I de andre informantenes familier handlet ikke kjønnsrollene så mye om arbeidsfordeling i hjemmet. Til tross for at huset fortsatt ble beskrevet som kvinnens hovedansvar, hjalp også fedrene til. Ingen av mødrene jeg snakket med, var alene om hjemmets oppgaver. Dette forstod jeg i hovedsak som et resultat av at de hadde kommet til Norge. En av fedrene smilte da han sa dette:

Men nå har jeg lært. Jeg gjør det nå (husarbeid). Jeg støvsuger hjemme, jeg gjør masse. At ikke mannen skal gjøre noe er bare tull! Du vet der jeg vokste opp var hjemmearbeid kvinnenes oppgave. Vi menn gjorde ikke de tingene.

En av fedrene fortalte også at de, etter å ha flyttet til Norge hadde måtte innse at både han og kona var nødt til å jobbe for at de skulle klare å forsørge familien. Å godta slike endringer mente han var nødvendig når man kom til et nytt land.

Før vi flyttet hit var kona mi hjemme. Hun hadde i oppgave å lage mat, vaske opp, vaske klær og passe på barna. Men det betyr ikke at hun var undertrykt. Her er det likevel annerledes. Kvinner jobber her. Folk må kunne endre på enkelte ting. Man må gi det nye en sjanse, derfor må man forandre seg. Så nå jobber vi begge to, ikke sant?!

Mannen som beskytter og premissleverandør. Mannen ble beskrevet som familiens beskytter og premissleverandør. Beskyttelsesaspektet ble knyttet opp mot at menn er kvinner fysisk overlegne. Dette kom til uttrykk i flere av intervjuene både eksplisitt og implisitt. Da jeg spurte en av mødrene om hun forskjellsbehandlet sine barn på bakgrunn av kjønn, var hun helt klar på at det gjorde hun ikke. Men med ett unntak: sønnene var fysisk sterkere og trengte følgelig mindre beskyttelse enn døtrene hennes. Beskyttelsen kom i form av strengere innetider, tettere oppfølging og mer informasjon. Med informasjon henviste hun til antall voldtekter, alkoholens påvirkning og menns luner.

Du må gjøre forskjell på en ting: Mannen er sterkere og kraftigere. Han kan derfor passe bedre på sin familie. Ikke sant? Jenter er ikke like sterke som gutter, derfor må jeg gi dem mer informasjon. Jeg forstår det ikke når jeg hører om jenter som gjør dumme ting. Jeg tenker at

jenter er snillere av natur og at de derfor må være mer forsiktig. Jeg hører og leser ofte om voldtekter i Oslo by. Hvorfor skjer dette? Det var natt og de var ute alene. Jenter kan ikke beskytte seg selv mot voldtekt. Det er foreldrenes ansvar å beskytte dem og de må lære dem fra de er små at de ikke kan være sent ute, ikke sant?! De må ikke drikke alkohol eller bruke narkotika for da ødelegges kroppen og de blir syke! Det liker jeg ikke! Man må selvfølgelig passe på barnet uansett om det er jente eller gutt, men jentene kan ikke beskytte seg mot at noen kan komme og voldta dem. Du hørte om Sigrid? Det er forferdelig! 16 år gammel. Det var veldig vondt!

En av jentene fortalte at brødrene hennes mente at menn også var noe sterkere psykisk, blant annet fordi de bedre tåler rykter og baksnakking.

Brødrene mine føler at gutter kan tåle litt mer. At de kan tåle det å være ute lengre. Det å bli snakka stygt om. At vi jenter er mer følsomme.

Hos enkelte av informantene opplevde jeg at beskyttelsesbegrepet i større grad dreide seg om å ivareta familiens ære, fremfor jenta i seg selv. Dette gjaldt i hovedsak de muslimske miljøene. Det var en brors oppgave å ivareta familiens ære ved å passe på søstrene sine. En av jentene uttalte frustrert:

Jeg har en kompis og i hans miljø - der er det jo helt.. Han har en storesøster. Og jeg husker når han bodde her – han skulle alltid passe på søsteren sin og ringe moren og si: Ja hu er her og hu gjør sånn og sånn. Nei! Noen ganger tok jeg fra han telefonen og bare gjemte den. Det var jo helt tåpelig! Hun var jo fem år eldre enn han! Og så skal han liksom passe på henne? Hva kan han gjøre? Det er det der med ære og....uff . Jeg blir så irritert!

En annen informant strevde litt med å finne ordene da han snakket om dette. Kanskje ønsket han å opptre politisk korrekt overfor meg, -som både var nær han selv i alder og en representant for majoritetsbefolkningen? Eller kanskje han var usikker på hva han selv egentlig mente om saken.

De fleste blir jo.. ikke oppfordret akkurat, men det er jo sånn vi er oppdratt. De fleste ville sagt at gutter oppfordres til å sette en finger i øyet til søsteren sin. At de får beskjed om å sitte inne for eksempel ... Men det er ikke sånn det er, likevel så ligger det i vår kultur at gutten på en måte skal være den som..

(Tar avgjørelser?)

Ja, tar avgjørelser eller setter grenser for søsteren. En bror kan jo passe bedre på søsteren enn det foreldre kan gjøre fordi han har litt mer oversikt over søsterens liv.

(Hvordan er det for jentene da? De er kanskje ikke like enige eller?)

Jentene er nok ikke like enige, men de fleste godtar det. De liker det faktisk. Veldig mange jenter liker at brødrene deres har litt makt og at de passer på dem for da føler de seg trygge.

Det som ikke sies kan iblant være vel så opplysende som det som faktisk sies. Sitatet over kan kanskje bære i seg en underliggende antakelse om at jeg ikke ville like det han sa. Han

poengterte at jentene selv liker at brødrene setter grenser. Dette gjorde han for muligens å rettferdiggjøre denne praksisen overfor meg og samtidig forsikre meg om at dette ikke handlet om undertrykkelse. Praksisen ble beskrevet som noe både gutter og jenter er kommet til enighet om. Likevel var det kun en av jentene i mitt utvalg som ga uttrykk for noe lignende.

Sitatet overfor leder oss over i den neste beskrivelsen av mannen som familiens premissleverandør. Både fedre og sønner ble omtalt som premissleverandører. Når ikke far var til stede, hadde ofte den eldste sønnen hovedansvaret. De to guttene og den av fedrene som sterkest uttrykte at menn var familiens premissleverandører, -var samtidig svært opptatt av å presisere at de var motstandere av kvinneundertrykkelse og eksempelvis tvangsekteskap. De mente likevel ikke at dette var motsetninger, så lenge den som tok avgjørelsene (far eller sønn) var «demokratisk» og tok i betraktning de andre familiemedlemmenes meninger.

Fra et religiøst perspektiv så har jeg ikke noe annet valg enn å si meg enig i at menn får lov til å bestemme, men de må også ta hensyn til at det de bestemmer ikke er urettferdig. Menn har jo mer ansvar også da. Man må ikke bare tenke på det at de får bestemme, man må også tenke over at de har en plikt til å... Altså hvis det er krig så er det mannen som må krige og forsvare landet. Kvinner får lov å sitte hjemme (ler). Da sitter ikke jeg og klager på likestilling. Men dersom man snakker om et samfunn som Norge så kan man jo ikke akkurat ta den.. Norges lover er jo ikke akkurat under de lovene som religionen representerer så der må man ta hensyn. Altså- jeg synes alle kan bestemme i familien, så lenge det tas riktige beslutninger. Men jeg mener også at menn kan bestemme så lenge de ikke er urettferdig. Jeg er ikke for at.. Jeg mener ikke at det er urettferdig at en mann tar den siste avgjørelsen hvis han er hensynsfull, vil det beste for familien og tar hensyn til alles meninger. Men ikke på en diktatorisk måte som undertrykker de andre medlemmene i familien! Det mener jeg absolutt ikke!

Det neste sitatet viser hvordan likestilling ble definert av en av fedrene. Det var viktig for han at de samme reglene gjaldt både guttene og jentene. Dersom guttene festet fikk de ikke klage eller bli sinte på søstrene sine om de gjorde det samme. Likevel kan dette bare kalles delvis likestilling, da reglene ble definert av sønnene – ikke av døtrene. Selv om faren for eksempel synes det var best å forbli singel til man har funnet sin utkårede, virket det ikke som dette var noe han avgjorde. Sønnene måtte selv bestemme hva de ønsket, men det de bestemte seg for gjaldt også søstrene. Guttene var premissleverandørene.

En dag samlet jeg barna mine og sa til dem: Nå har vi flytta til Norge. Nå bor vi her. Og i dette landet er gutter og jenter likestilt. Dette er godt og jeg aksepterer det. Jeg sa til dem: Dere gutter, hvis dere oppfører dere på en måte. Hvis dere gjør det og det og det, da må dere også akseptere at søstrene deres gjør akkurat det samme. Hvis du som gutt for eksempel vil ha kjæreste, må søsteren din også få ha kjæreste. Da kan du ikke si nei til henne. Men dersom du ikke velger å ha kjæreste eller sex, da kan du si at søsteren din heller ikke får lov. Men det må

være de samme reglene som gjelder. Jeg sa: Hele familien må bestemme seg for en ting. Ingen kan si; jeg har mer eller jeg har mindre.

I mitt utvalg har det blitt sagt at brødre er med å bestemme om søstrene kan ha kjærester, hvem de skal gifte seg med og hvor de kan dra på utveksling eller ferie. De hadde også et ekstra ansvar for at søstrene oppførte seg «ordentlig», slik at ikke hun eller familien fikk et dårlig rykte på seg. Likevel opplevde jeg at alle mine informanter var «liberale» sett i lys av sammenligningene de foretok med hensyn til andre innvandrere fra deres kultur. En informant fortalte for eksempel at folk fra moskeen hadde reagert på at datteren hans fikk gå alene på kafe på kjøpesenteret der de bodde. Og en av jentene fortalte at hun ikke fikk dra alene til Afrika, men at hun hadde fått prøve å utveksle til annet land ikke så langt fra Norge, selv om det hadde skjedd under tvil. Denne jenta var ikke fra Afrika, så det var altså ikke snakk om å reise til hjemlandet. I disse familiene foregår det med andre ord en forhandling av både familiens hierarkiske strukturer og kjønnsforventningene.

Hittil har i alle fall pappa aldri sagt nei til noe av det jeg vil gjøre. Jeg sa en gang at jeg ville bli flyvertinne, men det er sånne ting broren min ikke liker. Den eldste broren min ville ikke synes det var greit om jeg for eksempel hadde villet flytte til Afrika for et halvt år. Det ville han ikke godta. Men jeg har jo prøvd meg ut på andre grenser. Jeg ville flytte til *Europeisk land* for å studere. Da sa de: Det er greit – det får du lov til. Så da flytta jeg dit. Men jeg visste de ikke likte det. De ringte ofte og sa: Er du sikker på at det er dette du vil? Jammen vi savner deg. Så de har noen lure knep som kan få meg til å ombestemme meg uten at de sier: Dette får du ikke lov til.

Den yngste gutten i utvalget syntes helt klart at forskjellsbehandlingen som finner sted, er urettferdig. Det var likevel ikke alltid lett å handle deretter da familien forventet at han fylte sin rolle som de eldre søstrenes overhode. Han hevdet at det tross alt heller ikke var så strengt for søstrene hans, selv om de ikke fikk dra på ferie utenlands slik han hadde lov til. I neste setning la han til at han var klar over hvordan dette hørtes ut i norske ører da han hadde hatt flere diskusjoner på temaet med norske klassevenninner. Igjen opplevde jeg en slags rettferdiggjøring overfor meg – et ekstra behov for å forklare som jeg ikke hadde merket meg da vi samtalte om andre emner.

Kun en av guttene i utvalget snakket om likestilling klart og tydelig uten noen form for ambivalens. Da jeg spurte om menn og kvinner kunne bestemme like mye eller om det var slik at mannen hadde siste ordet, svarte han dette:

Det trengs ikke at mannen har det siste ordet. Det er ikke nødvendig. Jo, der har du en ting til som er blitt en del innafor kultur. At liksom mannen er dominanten og da skal han bestemme alt. Det er liksom blitt en del av kulturen, ikke sant. Men det er ikke sånn. Du skal vise respekt

uansett! Skal du ha respekt så må du gi respekt! Det er sånn egentlig.. ganske enkle prinsipper. Smiler du til meg, smiler jeg til deg. Respekterer du meg, respekterer jeg deg.. det er så enkelt og greit liksom.. skal være det i alle fall da! Og sånn er det hos oss (familien) også.

Kvinnen som «gull».

(Hva tenker du om at brødre får bestemme over sine søstre i noen familier?)

Ja, jeg har tenkt veldig mye på det. Og jeg har faktisk snakket med mamma, men da ble det bare konflikt. For mamma mener at jenter er gull.

Dette sitatet illustrerer på mange måter kvinnenens rolle slik det kom til uttrykk hos flere av de muslimske informantene. Gull er svært verdifullt. Jentene ble beskrevet som svært verdifulle. Dette høres positivt ut, men førte som sitatet viser til konflikt mellom jenta og moren. Jenta likte ikke beskrivelsen. Kanskje kan dette komme av den korte veien mellom det å bli sett på som «gull» til å være den som bringer «skam over familien». En av guttene sa dette:

I vår kultur sier man at «familiens skam ligger i henda på jenta». Hvis hun går over grensa så påføres hele familien skam. Ikke sant.. Vi setter faktisk stor pris på jentene. Det har ikke noe å gjøre med undertrykkelse i det hele tatt. Vi setter dem veldig høyt. Men samtidig høres det veldig strengt ut når vi (gutter) på en måte setter standarden da. Jeg vet jo at jeg på en måte har litt makt over min søster, men som sagt det er slik jeg er oppdratt. Vi er oppvokst med det.. Verken jeg eller søstrene mine føler at det er feil så lenge det ikke er så store forskjeller.

Her bruker informanten noe positivt til å rettferdiggjøre noe han vet ikke samsvarer med det regjerende synet i majoritetsbefolkningen. Et annet uttrykk som kom opp var ordet «ordentlig». Dette ble brukt om både jenter og gutter, men kom oftere opp i forbindelse med jentene. Hva er så en ordentlig jente?

For eksempel så er det forventet at jeg skal være en sånn ordentlig jente og være seriøs. Jeg skal på en måte være mer hjemme enn ute med venner og sånn. Det er bare det at blant mine venner så er det sånn at man vil ut å feste og ha det koselig og sånt i stedet for å være hjemme.. På en måte leve livet da i stedet for bare å sitte hjemme og være en skikkelig ordentlig jente. Og så er det det med gifting og sånt. Her i Norge er det ingen store forventninger om giftemål, men i for eksempel hjemlandet mitt – der er det den største forventningen da! At jenta skal gifte seg...

En ordentlig jente er mest hjemme, fester ikke og gifter seg tidlig og riktig. En ordentlig jente innebærer i visse kretser også at man kler seg riktig. Igjen illustreres den korte veien fra å være «opphøyd» til å bli «sett ned på».

Og folk fra hjemlandet mitt ser ned på meg hvis jeg ikke har på meg hijab. Det er sånn: Du er en dårlig jente! Selv om jeg ikke er en dårlig jente. Du blir sett veldig hardt ned på. Det blir sånn at barna deres ikke får lov til å være sammen med meg. Og jeg kan ikke bare være sammen med de norske heller for da mister jeg jo den kulturen og den opplevelsen. Derfor har

jeg valgt å ha på meg hijab, men jeg bruker bukse i stedet for et langt skjørt. Likevel blir jeg fortsatt sett litt ned på fordi jeg bruker bukser, men det er ikke så ille som å gå uten hijab.

Ifølge en av fedrene var forskjellsbehandlingen et kulturelt fenomen som ikke hadde hold i Islam. Det som derimot hadde hold i Islam var seksuell avholdenhet utenfor ekteskapet. Han insinuerte at det burde være strengere også for guttene, -heller enn friere for jentene.

Det er fremdeles damene som hos oss (i hans kultur) bærer æressak. Jenter kan ikke ha sex. Guttene derimot kan ha sex for det blir ingen problemer av det, men i koranen eller i vår religion står det at straffen for gutter og jenter er den samme.

I dette sitatet ble også det sosiale miljøet rundt familien trukket frem. Dette var noe flere informanter gjorde. Betydningen av familiens sosiale miljø kom tydeligst til uttrykk hos de muslimske informantene som bodde sentralt. En av jentene i utvalget sa dette:

Jeg merker jo at de ikke vil bli snakka om av andre fra vår kultur. De vil ikke bli sett på som annerledes foreldre – at de har gjort en dårlig jobb med å oppdra meg. Og da er det jo min oppgave å gjøre som de forventer. Jeg har egentlig ikke hatt noe imot det.

Å bryte med normer i eget minoritetsmiljø er altså ikke fritt for konsekvenser. Sosiale sanksjoner er lite ønskelig da dette miljøet er mange av foreldrenes eneste nettverk. Uten de andre innvandrerne står mange på bar bakke sosialt. Blant mine informanter kom det frem at andre i minoritetsmiljøene tidvis faktisk kunne være en større utfordring enn forholdet til foreldrene. En av jentene i utvalget fortalte om et miljø preget av mye sladder og baksnakking, spesielt med hensyn til unge jenter. Dette kan igjen prege foreldrenes grensesetting da de er redde for at rykter kan føre til at barnet deres isoleres eller ikke får gifte seg senere.

Hvis noen ser at jeg er ute i 8-9 tida, da tenker de: Oi, den jenta her gjør noe dumt. Men jeg gjør ikke noe dumt. Jeg kom akkurat fra en jobb eller jeg var på et kurs eller et eller annet. De som så meg forteller det til alle kvinnene i mitt miljø. Plutselig får mamma høre om det, men hun har ikke akkurat fått høre hva jeg faktisk gjorde. Nei hun har fått en blanding av salt og pepper. Det er sånn: Jenta di var med henne eller med han og han.. Hun var ute. Hun så litt rar ut. Masse piss. Det ender med at det er dette mamma hører, men det er jo ikke sant. Det skjedde faktisk en gang da jeg på et kurs hos Røde Kors. Mamma ringte meg og sa: Hvor er du? Og så sa jeg: Mamma jeg er på det kurset jeg fortalte om, sammen med hun lederen. Husker du ikke at hun snakket med deg om det? Da sa hun bare: Ja, men det er to damer fra *hjemlandet* som har ringt meg og de sa du var ute på byen og at du var full. Jeg sa: Mamma jeg gjør ikke sånt. Jeg er her. Hun var veldig sur og sint. Jeg sa: Mamma, hvilke damer fortalte det der til deg? Da sa hun at hun ikke brydde seg, og at hun skulle komme og hente meg for å se hvor jeg var! Jeg sa at det bare var å komme. Men hun kom ikke og hun fant senere ut at det faktisk bare var rykter. Så det er sånt.. Selv om jeg ikke engang hadde vært ute og ingen kan ha sett meg så ble det faktisk startet et rykte sånn (knipser i fingra). Skjønner du? Så det er det mamma er redd for.

De mannlige informantene uttrykte som vi har sett, ambivalens og uklarhet når kjønn var samtaletemaet. Flere sitater viser hvordan nettopp motsetninger preget samtalen da de la frem sine tanker og meninger for meg. Som påpekt kan både det at jeg er «hvit» og jente ha påvirket deres svar. Denne uklarheten kan også komme av at de befinner seg i en forhandlingsprosess der de selv enda ikke er sikre på hva de skal lande på. I norske ører er de «konservative» i sitt kvinnesyn, mens de i muslimske miljøer i større grad blir ansett som «liberale». Igjen synliggjøres kulturforskjellene de hele tiden opplever og må forholde seg til.

Jentene i utvalget var derimot klare på hva de mente. De verdsatte ikke forskjellsbehandlingen. Kun en av jentene hadde en litt annen tilnærming til temaet og brukte uttrykket likeverd i stedet for likestilling, men var likevel trist over hvordan enkelte av hennes venninner hadde blitt behandlet hjemme. Tre beskrev hvordan FLEXid hadde vært med å gjøre dem modigere på hjemmebane, og en av disse fortalte at hun også hadde begynt å snakke om likestilling med andre voksne fra sitt hjemland. Gjennom hele samtalen synliggjorde hun hvor viktig FLEXid hadde vært for hennes avgjørelse om å kjempe for likestilling. Jeg vil avslutte dette kapittelet med hennes ord:

Før jeg begynte på FLEXid så pleide mamma å si at guttene alltid har rett. Menn har rett. De kan gjøre hva de vil. Og selv om jeg var litt irritert så sa jeg ingenting. Jeg holdt kjeft! Men etter at jeg begynte på FLEXid og jeg oppdaget hvordan tankegangen rundt gutter og jenter er, så tenkte jeg: Okei, nå skal jeg si hva jeg mener. Og sånn er det i dag. Når mamma sier «Broren din har rett uansett», så sier jeg: «Nei, han har ikke rett uansett». Jeg tenker at når man sier sånn til guttene hver dag og de vokser opp med den tankegangen så kommer de til å forvente at kona eller søsknene skal si «ja, du har rett uansett». Ikke sant? Jeg snakker veldig mye om hvordan det er å være gutt og jente. Gutter burde ikke bli reist opp dit (peker høyt i været). De blir jo reist opp dit selv når de har feil. Jentene derimot - om de kun har gjort en liten feil blir de holdt der nede (peker ned). Det synes jeg er veldig feil. Jeg har snakket mye med mamma om blant annet dette. Det har derfor vært veldig mye konflikt mellom meg og mamma og pappa, og de som bor her og er fra *hjemlandet*. Jeg har også prøvd å forklare dem. Jeg har prøvd å si at jenter og gutter må behandles likt – sånn som de norske gjør. Likebehandles! Hvis jentene må gjøre noe må gutten også gjøre det! Vi kan ikke si at gutten ikke trenger å gjøre det fordi han er gutt. Det er en stor feil! Men når jeg snakker ender det med mer konflikt egentlig - bare fordi jeg er en liten jente som snakker veldig mye om sånt. De mente det var feil, men jeg skal ikke gi opp! Etter FLEXid så har jeg hatt mer fokus på det der - at jentene og guttene skal være likestilt uansett. I *hjemlandet* vet de om dette, men jeg føler de gjør det med vilje. Veldig. Jeg vet ikke hvorfor det er sånn, men jeg prøver å finne det ut. Det er det jeg jobber med nå.

Diskusjon

Studiens overordnede forskningsspørsmål har vært: *Hvordan kan samfunnet hente ut potensialet som finnes i en flerkulturell befolkning?* I den forbindelse valgte jeg å se nærmere på kurstilbudet FLEXid som er et tiltak med nettopp dette for øyet – hente ut noe av

potensialet som finnes i kultur mangfoldet. Som et underordnet spørsmål spurte jeg derfor mer konkret: *Hvilken betydning kan et tiltak som FLEXid ha i livet til en ung person med krysskulturell oppvekst?* Jeg var spesielt interessert i hvorvidt de unge selv opplevde kurset som en ressurs, og om de opplevde seg selv som en ressurs etter endt deltakelse. Med tanke på det overordnede spørsmålet er essensen i min diskusjon hvorvidt de unges kursdeltakelse er av større betydning for flere enn dem selv og på hvilke måter. Jeg vil diskutere hva denne studien kan fortelle oss om hvordan samfunnet bør møte unge med en krysskulturell oppvekst og deres foreldre, og hvilke goder dette resulterer i for et flerkulturelt samfunn som Norge nå er på vei til å bli – og som Oslo i høyeste grad er.

Betydningen av FLEXid

Oppsummering av funn. Alle informantene uttrykte takknemlighet overfor FLEXid. Samlet kan man si at kurset har gitt informantene en trygghet som har ført til at de har et lettere forhold til foreldrenes/egen kulturelle bakgrunn og en mindre anstrengt relasjon til majoritetsmedlemmer. De kjenner seg selv bedre og har kunnskap til å forstå sine tidligere erfaringer og kommende opplevelser. Den økte følelsen av fellesskap og tilhørighet har gitt dem den ekstra støtten de trengte for å satse på seg selv, sine ferdigheter og stå opp for det de tror er rett uavhengig av kulturell forankring.

En del av det de fremhever som «rett», er viktigheten av å bryte ned fordommer, møte enkeltmennesker, vise toleranse og fremme rettferdighet. Studien viser at informantene både har «blomstret», engasjert seg og vokst på årene med kursdeltakelse. Flere har selv blitt kursledere og ivrer etter at andre krysskulturelle ungdommer skal få samme mulighet som dem selv. Dette står i sterk kontrast til hvordan mange beskrev seg selv før kursdeltakelsen. Da fortalte de om en marginalisert tilstand og om en følelse av å være verken-eller. Enkelte viste også til «fiende»-konstruksjoner ved å fortelle om et godt etablert vi/dem skille.

På bakgrunn av sin nye innsikt og positive erfaringer, ble det fra flere ytret et ønske om at tilbudet skulle omfatte flere, deriblant foreldre og norske klassekamerater. Foreldrene ville fått større forståelse for deres situasjon, og venner ville kanskje også hatt godt av å bli bevisstgjort som borgere av et flerkulturelt samfunn. Studien viser hvor viktig refleksjon under veiledning kan være, hvor essensielt det er å tilhøre et fellesskap der du blir forstått og hvor grunnleggende opplevelsen av mening er for at man skal ha det godt med seg selv og ha et ønske om å bidra i samfunnet.

Fra kaos til mening. Studiens funn støtter opp under Antonovskys (2000) teori om *opplevelse av mening*. Han mente dette begrepet forteller oss noe viktig om hva som er helsefremmende for mennesket. For Antonovsky var det ikke viktig å spørre hva som forebygger sykdom, men hva som fremmer helse. FLEXid omtales som et forebyggende tiltak, men jeg vil heller betegne kurset som helsefremmende da informantene på mange måter gjenspeiler Antonovskys funn og tankegang.

Ved å lære om og forstå hvordan fordommer fungerer, at foreldre og barn har ulike akkulturasjonsprosesser og hvordan en krysskulturell oppvekst kan prege en - økes opplevelsen av det Antonovsky omtaler som *begripelighet*. De unge kan nå se erfaringene sine i lys av en viss struktur, og utfordringene de har møtt, og møter, er blitt litt lettere å forstå.

Den andre komponenten i *opplevelse av sammenheng, håndterbarhet*, økes også betraktelig hos kursdeltakerne. Alle informantene uttrykte å ha oppdaget ressurser de tidligere ikke var bevisste. De så nå på seg selv som kulturkompetente, både med hensyn til egen og norsk kultur. Kulturkompetansen kom blant annet til uttrykk ved at de visste når de skulle anvende forskjellige kodekser for respekt og høflighet. De kunne lett sette seg i andres sted og mente de var blitt mye bedre til å møte enkeltmennesker uten å forhåndsdomme. Jeg fikk i tillegg inntrykk av at dette var verdier mange aktivt fremmet også i sine omgangskretser.

Antonovskys siste og viktigste komponent i *opplevelse av sammenheng er meningsfullhet* (2000). Etter endt kursdeltakelse opplever informantene å ha kompetanse som det flerkulturelle Norge trenger. Dette har gjort det lettere for dem å finne sin plass i storsamfunnet. Hos enkelte av informantene har bevisstgjøringen også vekket til live et sterkt engasjement. Dette gjaldt spesielt de av jentene som har blitt opptatt av likestilling mellom kjønnene, men også flere av guttene viste engasjement. De viste derimot størst entusiasme da de snakket om brobyggerkompetanse og evnen til å kunne se ting fra flere sider. Engasjementet, sammen med det at man føler at det er bruk for en, er med å gi deltakerne en meningsfull hverdag. FLEXid er derfor med å utvikle en sterk *opplevelse av sammenheng* hos sine deltakere. De har nå en grunnleggende innstilling til livet som kan hjelpe dem å bevare sin psykiske helse selv når de måtte oppleve vanskelige ting.

Fra mistro til tillit. Det kan være svært nyttig med slik innstilling til livet da krysskulturelle unge ikke bare har utfordringer i lys av sin komplekse oppvekst, men også opplever å bli stigmatisert som gruppe. Innledningsvis pekte jeg på hvordan store deler av

samfunnet har en problemorientering i møte med krysskulturelle ungdommer. Media har hatt et overveldende negativt fokus - spesielt med tanke på muslimer (IMDi, 2009). Å måtte forholde seg til slike negative stereotypier, massiv negativ medieomtale og forskjellsbehandling kan føre til at de unge utvikler en oversensitivitet i møte med andre (Chrysochoou, 2004). Sagt med andre ord kan de komme til å ta på seg «rasismebriller» der alt representanter fra majoritetsbefolkningen gjør eller sier antas å ha en rasistisk årsak eller undertone. Dette kjenner vi igjen fra analysen.

Ifølge Chrysochoou (2004) vil slike «briller» kunne føre til at enkelte trekker seg unna sosiale arenaer i samfunnet for å unngå situasjoner der man tror man vil bli avvist (Chrysochoou, 2004). I informantenes historier forsterket dette et vi/dem skille, som igjen gjorde at de kun omgikk «utlendinger». Slike tendenser vil kunne lede til ytterligere stigmatisering av gruppen.

Sosialpsykologiske studier viser også at mennesker som tilhører lavstatusgrupper i samfunnet, står i fare for å oppleve stereotype trusler (stereotype threat). Dette vil si at man kan komme til å bekrefte negative stereotypier om ens egen gruppe. Det andre forventer blir en ubevisst selvoppfyllende profeti (Chrysochoou, 2004). Steele og Aronsen (1995) utførte flere studier i USA for å undersøke dette. Det viste seg at afro-amerikanske studenter gjorde det dårligere enn hvite studenter når de fikk beskjed om at testen de skulle ta, målte underliggende intellektuelle evner. Den gruppa afro-amerikanske studenter som derimot ble fortalt at testen kun var en problemløsningstest gjorde det derimot like bra og bedre enn de hvite studentene.

Konsekvensene av utbredte negative stereotypier kan som forskning viser være direkte hemmende, selv når vedkommende ikke er dem bevisst. Når negative stereotypier om en gruppe er utbredt, er det også vanskelig å se for seg at individer av denne gruppa frivillig vil velge integrerings- eller assimileringstrategien i møte med en ny kultur. Det vil være mer nærliggende å velge en strategi der man favoriserer egen gruppe (Salole, 2013). Det kan også være at man internaliserer majoritetens fordommer og ender med å velge bort begge – det som Berry (1997) omtaler som marginalisering. Dette er ikke heldig da forskning viser at integreringsstrategien er den strategien som korrelerer best med psykisk helse (Berry et al., 2006; Sam, 1997). Det er viktig å presisere at integrering ikke er det samme som assimilering – noe det iblant kan virke som når majoriteten anvender begrepet. Integreringsprofilen

innebærer ikke bare tilpasning og deltakelse i storsamfunnet, men også en sterk etnisk identitet (Berry et al., 2006; Sam, 1997; Salole, 2013).

Det må derfor være et mål å redusere stereotype trusler samtidig som unge krysskulturelle gis muligheter til å etablere en trygg etnisk identitet. Det er nettopp dette FLEXid ser ut til å legge til rette for. Informantene har lagt fra seg en grunnleggende mistroiskhet. Selv om de fortsatt kan oppleve diskriminering og rasisme, møter de nå omverden med større tillit. Dette opplever jeg som noe av det FLEXid lykkes aller best med.

Empowerment. FLEXid har, som analysen viser, bidratt til at mange av deltakerne er blitt modigere. Med modigheten på plass har de også tatt påfølgende ansvar. De har tatt kontrollen over egne liv. De beskriver ikke seg selv som ofre, men som aktive forhandlere og brobyggere. På mange måter har FLEXid gitt dem en ny ramme de kan forstå seg selv ut ifra. Kurset har skapt en nysgjerrighet på egne tanker og følelser som vi gjenkjenner fra Hausers *reflectiveness* (Hauser et al., 2006). Kontrollen de opplever kan knyttes opp mot Hausers begrep *agency* eller opp mot «empowerment»-begrepet anvendt i «community»-psykologien slik det beskrives av Nelson og Prilleltensky (2010). De skisserer de aspektene som vil føre til en opplevelse av større kontroll for individet og dermed også bedre selvfølelsen (Nelson & Prilleltensky, 2010).

De samme aspektene vi finner igjen i informantenes beskrivelser av kurset. For det første møter de mennesker i lignende situasjoner og blir del av en gruppe. Dette er viktig, men ikke nok i seg selv. Det at man aktivt reflekterer sammen i gruppa, samtidig som man veiledes av kompetente voksne, gir fellesskapet og deltakelsen en dypere dimensjon. De unge får trening i verdibasert praksis og øves opp i kritisk tenkning gjennom rollespill, ved å se filmer, gjennom å drøfte ulike problemstillinger og diskutere gruppevis. Dette har sammen ført til en bedret selvfølelse og økt kontroll over eget liv. Studiens funn støtter med andre ord opp om betydningen av et ressursperspektiv og viser at et praktisk «empowerment»-begrep knyttet opp mot deltakelse kan være svært nyttig.

Hva kan vi lære av denne studien?

Fremme ressurser. Studien viser verdien av å se muligheter i mennesker fremfor hindringer og problemer hyllet inn i et kulturslør. Å møte mennesker der de er og samtidig «jakte» på deres ressurser, gir dem vi møter tro på seg selv. De får mulighet til å bli det beste de kan bli. Dersom ingen tror på oss, men i stedet møter oss som «et problem» – kan vi også

bli «et problem». Dette bekreftes av forskningen på stereotype trusler (Crysochoou, 2004). Studien viser også verdien av å anerkjenne kulturkompetanse og etnisk identitet for å fremme integrering og hindre marginalisering. Akkulturasjon handler tross alt om at to kulturer møter hverandre (Berry, 1997). Det er ikke én kultur som møter «den andre» kulturen. Vi har alle et ansvar for å redusere risikoen for stereotype trusler blant krysskulturelle barn og unge. Vi er alle med å redusere eller åpne opp mulighetene for disse unge menneskene.

Samfunnsverdi. «Når vi investerer i de unge – investerer vi i framtiden». Dette har blitt sagt mange ganger. De krysskulturelle ungdommene er en stor del av Norges unge. Også de må investeres i. Og når vi gjør det, slik FLEXid gjør, får også samfunnet mye tilbake. Vi forbygger for ekstreme uttrykk og isolasjon. Færre av de unge vil sannsynligvis rapportere om angst og depresjoner, og flere vil være motivert for å bidra i arbeidslivet og på frivillige arenaer. Vi får trygge borgere, og med utgangspunkt i FLEXids kompetanse kan vi i tillegg utvikle gode kulturtolker eller brobyggerevner som vil være verdt sin vekt i gull i vårt flerkulturelle samfunn.

Foreldrene må med. Undersøkelsen sier også noe viktig om familiene. Jeg har ikke samtalt med mange foreldre, men de samtale jeg har hatt, har vært svært opplysende. I analysen pekte jeg på hvordan to av fedrenes engasjement i FLEXid har endret deres relasjon til egne barn. Endringene hos den ene pappaen ble bekreftet av datteren hans. Det har skjedd en essensiell forskyvning fra frykt til tillit i disse familierelasjonene. De andre informantene har ikke hatt foreldre som har fått eller benyttet seg av denne muligheten. Kunnskapen, spesielt om det norske samfunnet, er liten hos disse foreldrene. Disse ungdommene har ikke «fått noe gratis». Noen av dem har valgt å forsøke å begynne med små forhandlinger på hjemmebane. Forhandlingene utfordrer foreldrene, men ser også ut å vekke stolthet i dem. Det virker som de ser verdien av at de unge er reflekterte og selvstendige, selv om de har et mer tradisjonelt familiesyn enn det som er vanlig i norske familier.

Den siste gruppen unge informanter i utvalget forsøkte ikke å forandre noe hjemme, selv om de selv hadde endret seg etter kurset. Deres familier ble kjennetegnet av mangel på kommunikasjon med hensyn til nettopp migrasjonen og de unges utfordringer med å forholde seg til to verdsett. Le og Stockdale (2008) mener forebyggende tiltak rettet mot ungdom med innvandrerbakgrunn bør ta tak i familiens kommunikasjon og styrke forståelsen generasjonene i mellom. For som de skriver kan “mangelen på effektiv kommunikasjon” skape en kommunikasjonsbarriere som “negativt påvirker kvaliteten på barn-foreldre

relasjonen, noe som kan resultere i negative konsekvenser for begge parter” (Le & Stockdale, 2008, s. 7). Også Lill Salole (2013, s. 238) poengterer viktigheten av foreldrene: «Det viktigste tiltaket for å tilrettelegge for en god og sunn utvikling hos krysskulturelle barn og unge er å involvere foreldrene».

Jeg opplevde foreldrene i utvalget som kunnskapstørste. Alle uttrykte at de hadde villet ønske å delta på noe lignende selv, om det hadde fantes et tilbud. Jeg mener FLEXids grunnprinsipper og metoder vil fungere godt også for voksne – foreldrene må også få tid og bli gitt muligheten til å eie sin egen prosess. Å bli påtvunget noe av andre fungerer sjelden særlig godt. Et slikt kurstilbud vil kunne gi foreldre økt mestringsfølelse og bedre forutsetninger for å følge opp egne barn. Det vil kunne ta bort noe av frykten i møte med det ukjente, og de vil bli mer bevisste på hvilke måter barnas krysskulturell oppvekst preger dem. Foreldres anerkjennelse er viktig, og jeg mener dette er mulig å få til – selv om de voksne ikke «absorberer» kultur, men «flytter med hodet».

Avsluttende kommentar

FLEXid er et spennende eksempel på et tiltak som kan komme med gode innspill til både skole og ulike fritidsarenaer med tanke på å fremme et raust miljø der alle har noe å bidra med. Ressursene de unge med en krysskulturell bakgrunn innehar, er kompetanse som i mye større grad bør anerkjennes og anvendes -i for eksempel skolesammenheng. De er vår tids brobyggere. Samtidig er det også viktig å bevisstgjøre etnisk norsk ungdom. Det er viktig at de som skal lede fremtidens Norge kan kommunisere med hverandre, respektere hverandre og lære av hverandre. Kunnskap om unge med krysskulturell oppvekst, samt kunnskap om hvordan skape engasjement og bevissthet for et flerkulturelt samfunn er derfor ikke for spesielt interesserte. Dette er kunnskap som bør være av allmenn interesse i et flerkulturelt samfunn, og det bør inkorporeres på alle arenaer unge mennesker ferdes - for det kulturelle mangfoldet er kommet for å bli.

Litteraturliste

- Aarset, M. F., Lidén, H., & Seland, I. (2008). *Ungdom med innvandrerbakgrunn: verdier, normdannelse og livsvalg - en kunnskapsstatus* (IMDi-rapport 10-2008). Hentet fra: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). URL: <http://www.imdi.no/no/Kunnskapsbasen/Innholdstyper/Rapporter/20052/IMDi-rapport-10-2008-Ungdom-med-innvandrerbakgrunn/>
- Antonovsky, A. (2000). *Helbredets mysterium. At tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bakkerud, M. (2011). *Flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge* (Masteroppgave). Hentet fra <http://teora.hit.no/dspace/bitstream/2282/1157/1/Marianne%20Bakkerud%20-%20Masteroppgave-v%C3%A5ren%202011.pdf>
- Benson, P. (1997). *All kids are our kids* (2.utg). San Francisco: Jossey-Bass. Hentet fra <http://www.barnesandnoble.com/sample/read/9780787985189>
- Berry, J. W. (1997). Lead Article. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology. An International Review* 46(1), 5-68. Hentet fra <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1230903.files/immigrationacculturation%20Reading.pdf>
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review* 55(3), 303-332. Hentet fra [http://users.uoa.gr/~vpavlop/index.files/pdf/ddpms%20immigrant%20youth%20\(Berry%20et%20al.\).pdf](http://users.uoa.gr/~vpavlop/index.files/pdf/ddpms%20immigrant%20youth%20(Berry%20et%20al.).pdf)
- Blascovich, J., & Tomaka, J. (1991). Measures of Self-Esteem. I J. P. Robinson, P. R. Shaver & L. S. Wrightsman (Red.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes* (s. 115-149). USA: Academic Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Brekke, J. -P. (1999). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn: en nordisk kunnskapsoversikt* (Vol. 1999:535). København: Nordisk Ministerråd.
- Brenna, L. R. (2012). *Min annerledeshet, min styrke*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bråten, B. (17 november, 2004). Små opprør. *Kilden – informasjonssenter for kjønnsforskning*. Hentet fra <http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=24444>

- Chrysochoou, X. (2004). *Cultural Diversity. Its social psychology*. USA: Blackwell.
- Daae-Qvale, I. (2006). Ønske det, ville det – gjøre det med... Om forankring av flerkulturell kompetanse i offentlig sektor. Hentet 13.03, 2013, fra <http://www.imdi.no/Documents/Laaringsressurser/DQvales%20innlegg%20mars%20og%20sem.okt%202006.pdf>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlaget
- Damon, W. (2004). What is Positive Youth Development? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 59 (13), 13-24. Hentet fra <http://ann.sagepub.com/content/591/1/13.abstract>
- Dyrnes, J. (2007). *Mellom mangfold og hegemoni. En studie av et prosjekt rettet mot å forebygge konflikter i minoritetsfamilier* (Masteroppgave). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Eide, K., & Mekonen, L. (2007). FLEXID – om anerkjennelse og mulighet. Et prosjekt om «mine muligheter med flere kulturer». *Magasinet Voksne for barn*, 4, 34-46. Hentet fra <http://www.flexid.no/files/61xx1978.pdf>
- Engebritsen, A., & Fuglerud, Ø. (2007). *Ungdom i flyktningfamilier. Familie og vennskap - trygghet og frihet?* (NOVA-rapport 3/07). Hentet fra: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). URL: <http://www.nova.no/id/13279.0>
- FLEXid. (udatert). Hentet fra www.flexid.no
- Frøyland, L. R., & Gjerustad, C. (2012). *Vennskap, utdanning og framtidsplaner. Forskjeller og likheter blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Oslo* (NOVA-rapport 5/12). Hentet fra: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). URL: <http://www.nova.no/id/25426.0>
- Gardiner H. W., & Kosmitzki, C. (2008). *Lives Across Cultures. Cross-cultural Human Development* (4. utg). USA: Pearson Education.
- Guba, G. E., & Lincoln, S. Y. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Handbook of Qualitative Research* (s. 105-1179). London: Sage.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor*. Oslo: Universitetsforlaget
- Handulle, I. (2007). "Bare en utenlandsk jente". *En studie av etnisk minoritetsungdoms oppfatning og skaping av identitet* (Masteroppgave). Hentet fra https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/276/2/Handulle_Ifrac.pdf
- Hauser, S. T., Allen, J. P., & Golden, E. (2006). *Out of the woods: tales of resilient teens*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- IMDi. (2009). *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv* (Årsrapport 2009). Hentet fra: Integrerings og mangfoldsdirektoratet (IMDi). URL: <http://www.imdi.no/no/Stottemeny/Pressesenter/Pressemeldinger/2010/Innvandrere-i-norske-medier-Medieskapt-islamfrykt-og-usynlig-hverdagsliv/>
- Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer: transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Oslo: Universitetsforlaget
- Karpe Diem. (2006). Identitet som dreper. På *Rett fra hjertet* [CD]. Bonnier Amigo.
- Karpe Diem. (2010). Tusen tegninger. På *Aldri solgt en løgn* [CD]. Bonnier Amigo.
- Karpe Diem. (2012). Jeg er en påfugl. På *Kors på Halsen, Ti Kniver i Hjertet, Mor og Far i døden* [CD]. Bonnier Amigo.
- Kavli, H. C., & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Hentet fra: Fafo. URL: <http://www.fafo.no/pub/rapp/20129/>
- Kidd, A. S., & Kral, J. M. (2005). Practicing Participatory Action Research. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 187-195.
- Kristiansen, H. S. (2009). *Opplevelse av sammenheng på arbeidsplassen* (Masteroppgave). Hentet fra <http://brage.bibsys.no/hive/retrieve/66/Kristiansen-2009-Opplevelse-av-sammenheng.pdf>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2.utg). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Le, N. T., & Stockdale, G. (2008). Acculturative Dissonance, Ethnic Identity, and Youth Violence. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 14(1), 1-9. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/journals/cdp/14/1/1/>
- Løwe, T. (2008). *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn. Unge oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam* (Rapport 2008/14). Hentet fra: Statistisk Sentralbyrå (SSB). URL: http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200814/rapp_200814.pdf
- Madsbu, J. P. (2011). Hvordan etablere vitenskapelig kunnskap om samfunnet? Innsamling, fortolkning og analyse av kvalitative data ved hjelp av Sensitizing concepts. I J. P. Madsbu, & M. Pedersen (Red.), *Verdens rikeste land: samfunnsvitenskapelige innganger til norsk samtid* (s.13-32). Vallset: Oplandske bokforlag.
- Maton, K. I. (2008). Empowering Community Settings: Agents of Individual Development, Community Betterment, and Positive Social Change. *Am J Community Psychol*, 41, 4-21. doi: 10.1007/s10464-007-9148-6

- Mauthner, N., & Doucet, A. (2003). Reflexive Accounts and Accounts of Reflexivity in Qualitative Data Analysis. *Sociology* 37(3), 413-431. London: SAGE Publications. Hentet fra <http://soc.sagepub.com/content/37/3/413.abstract>
- Midtbøen, H. A., & Rogstad, J. (2012). *Diskrimineringens omfang og årsaker. Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv* (Rapport 2012:001). Hentet fra: Institutt for samfunnsforskning. URL: <http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2012/2012-001>
- Moe, L. (2006). *Unge muslimske kvinner om likestilling*. (Masteroppgave). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15585/likestilling.pdf?sequence=1>
- Morse, J. M. (1994). *Critical issues in qualitative research methods*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Mørck, Y. (1998). *Bindestregsdanskere: fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. København: Forlaget Sociologi.
- Nelson, G., & Prilleltensky, I. (2010). *Community Psychology. In pursuit of liberation and well-being*. UK: Palgrave
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier. Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oppedal, B., & Røysamb, E. (2007). Young Muslim Immigrants in Norway: An Epidemiological Study of Their Psychosocial Adaptation and Internalizing Problems. *Applied Developmental Science*, 11(3), 112-125. London: Routledge. doi: 10.1080/10888690701454583
- Phil, J. (2005). *Etnisk mangfold i skolen. Det sakkyndige blikket*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pollock, D. C., & van Reken, R. E. (2009). *Hvor er hjemme? Med røtter i flere kulturer*. Oslo: Lunde Forlag.
- Ponterotto, G. J. (2010). Qualitative Research in Multicultural Psychology: Philosophical Underpinnings, Popular Approaches, and Ethical Considerations. *Cultural Diversity and Ethnic Psychology*, 16(4), 581-589.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Raja, A. (2010). *Dialog. Om vold, undertrykkelse og ekstremisme*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Rappaport, J. (1981). In Praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment Over Prevention. *American Journal of Community Psychology*, 9(1), 1-25. Hentet fra <http://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2FBF00896357.pdf>

- Richardson, C. G., & Ratner, P. A. (2005). Sense of coherence as a moderator of the effects of stressful life events on health. *J Epidemiol Community Health* 59, 979–984. Hentet fra <http://jech.bmj.com/content/59/11/979.abstract>
- Ritchie, J., Spencer, L., & O'Connor, W. (2003). Carrying out Qualitative Analysis. I J. Ritchie, & L. Spencer (Red.), *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers*, 979-984. London: Sage Publications.
- Rollnick, S., & Miller, W. R. (1995). What is Motivational Interviewing? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 23, 325-334. Hentet fra <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=5091440&jid=BCP&volumeId=23&issueId=04&aid=5091432>
- Roy, A. L., & Roxas, C. K. (2011). Whose Deficit Is This Anyhow? Exploring Counter-Stories of Somali Bantu Refugees Experiences in "Doing School". *Harvard Educational Review*, 81(3), 521-618.
- Salole, L. (2013). *Krysskulturelle barn og unge. Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Salole, L., & van der Weele, J. (2010). Oppvekst i mellomland. Psykologiske perspektiver på et liv i bevegelse og stilstand. I S. T. Drønen & M. Skjortnes (Red.), *Med hjertet på flere steder*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Sam, D. L. (1997). Helse og helseatferd blant innvandrerungdom. I K. I. Klepp, & L. E. Aarø (Red.), *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797-811. doi: 10.1037/0022-3514.69.5.797
- Strier, D. R. (1996). Coping Strategies of Immigrant Parents: Directions for Family Therapy. *Fam Proc*, 35, 363-376. doi: 10.1111/j.1545-5300.1996.00363.x
- Sullivan, C., Gibson, S., & Riley, S. (2012). *Doing your qualitative psychology project*. London: SAGE.
- Tolkeportalen. (2007, 31.01.2011). Tolkens yrkesetikk. Hentet 13.02, 2013, fra <http://www.tolkeportalen.no/For-tolker/Tolkens-yrkesetikk/>
- Varre, P., Slettebø, Å., & Ruland, C. (2011). «Det er mitt liv det gjelder». Kreftpasienters beskrivelse av mestringsmuligheter, slik det kommer til uttrykk på et internettbasert diskusjonsforum. *Nordic journal of nursing research*, 31(3), 4-8. Hentet fra <http://www.sykepleien.no/ikbViewer/Content/733771/V%E5rd%20i%20Norden%20nr%203-2011%20sammen.pdf>

- Weyde, R. M. V. (2009). *Den salutogenetiske modell. Mestring, livskvalitet og sammenheng i familier med funksjonshemmede barn* (Masteroppgave). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/32963>
- Øia, T. (1998). *Generasjonskløften som ble borte: ungdom, innvandrere og kultur*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Øia, T. (2007). *Ung i Oslo - levekår og sosiale forskjeller* (NOVA-rapport 6/07). Hentet fra: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). URL: http://www.nova.no/asset/2586/1/2586_1.pdf

Vedlegg 1

Intervjuguide til de unge informantene

Informasjon

- Takk for at du stiller til intervju!
- Kort om hvem jeg er, hvorfor jeg skriver om dette og hva hensikten med studien er.
- Kort fortelle hva hovedtemaene i intervjuet er: kurset, din tverrkulturelle erfaring, om familie og til slutt noen spørsmål om framtiden.
- Informere om lydopptak og taushetsplikt.
- Du kan trekke deg når som helst!
- Har du noen spørsmål?

Overgangsspørsmål:

- Hvor gammel er du?
- Har du vokst opp i Norge?
- Hvis ikke – hvor lenge har du vært i Norge?
- Hvilket land kommer du fra?
- Er du fra by eller bygd?
- Hva gjør du nå?
- Har du noen religiøs tilknytning?

Nøkkelspørsmål:

➤ Om kurset:

- Hvordan fikk du vite om FLEXid?
- Hva fikk du vite?
- Hva gjorde at du bestemte deg for å delta?
- Hadde du noen forventninger til kurset da du startet?
- Hva slags innstilling hadde foreldrene dine til kurset?
- Hvordan opplevde du kursholderne?
- Hadde kursholderens etnisitet noe å si?
- Ble forventningene dine innfridd? Hvordan?
- Har kurset vært nyttig? På hvilken måte?
- Hva var det beste med kurset?
- Var det noen temaer du savnet?
- Noen FLEXid-kurs har egne grupper for gutter og jenter. Hvordan var det når du var med? Hvordan opplevde du dette?
- Tror du foreldrene dine har merket noe forskjell på deg etter kurset?
- Vil du anbefale kurset til andre? Hvem passer det best for?

➤ Om den tverrkulturelle erfaringen:

- Hvordan var det å komme til Norge?
- Hvordan er det å være ung med minoritetsbakgrunn i Norge?
- Er dette (minoritet) en kategori som er relevant i hverdagen?

- Har du opplevd rasisme?
- Opplever du at det er forventninger til deg fra det norske samfunnet? I så fall, hvordan opplever du disse?
- Hva liker du best med norsk kultur?
- Hva liker du minst med norsk kultur?
- Er det ting ved hjemlandet til foreldrene dine du savner?
- Synes du man skal man forandre seg når man kommer til ett nytt land?
- Hvor føler du tilhørighet?
- I forbindelse med tilhørighet så bruker FLEXid TCK-begrepet. Hvordan opplever du å bli omtalt som en TCKer? Synes du det er et godt begrep?
- Hva vil du si har vært mest utfordrende med en tverrkulturell oppvekst?
- Hva vil du si er det beste med å kjenne to kulturer?
- Har FLEXid hjulpet deg å finne ut av dette? På hvilken måte?
- Er det noen temaer du synes har vært viktigere enn andre?
- Møter du til vanlig utfordringer du opplever bunner i kultur?
- I møte med disse utfordringene – hva er din strategi?
- Noen ungdommer har uttrykt at de skulle ønske det var mer om norsk kultur i kurset. Noen har også sagt at de skulle ønske norske klassekamerater kunne vært med på kurset. Hva tenker du om dette?
- Har du norske venner? Hvis ikke – har du forsøkt å få det?
- Er det ting du har endret mening om etter å ha deltatt på FLEXid?
- Ser du flere muligheter enn før etter å ha deltatt på FLEXid? Hvilke?

➤ Om familie:

- Alle familier er ulike og har forskjellige måter å være sammen på. Hvordan vil du beskrive din familie?
- Hvordan tenker du at en forelder skal være?
- Hva setter du størst pris på med din familie?
- Noen minoritetsungdommer har beskrevet at de har to masker. En ute blant venner og en hjemme. Kjenner du deg igjen i dette?
- Kurset skal hjelpe deg å forstå historien til foreldrene dine. Hjalp det?
- Føler du dine foreldre forstår deg?
- Har forholdet ditt til foreldrene dine endret seg etter kurset? Hvis ja, hvordan?
- Er religion viktig for deg?
- Religion kan iblant være vanskelig å skille fra kultur. FLEXid snakker om kultur, men religion er ikke et tema. Hva tenker du om det?
- Mange norske hjem er arenaer der man tar med venner. Hvordan har dette vært for deg?
- En viktig del av kurset handler om jenter og gutter – relasjoner, forventninger og valg. Hvordan opplevde du denne biten på kurset?
- Hva tenker du om dette med gutter/jenter, det å ha kjæreste? Er det ulike forventninger til gutter og jenter? Opplever du at dette har noe med kultur å gjøre?
- Har FLEXid endret dine tanker rundt disse temaene?
- Hvordan er det med slike forventninger fra dine foreldre? Har de spesifikke forventninger til deg i forhold til partner? Er det forskjell på gutter og jenter her?
- Har familien din andre forventninger – for eksempel hva gjelder bosted, utdanning og arbeid?

- Hva tenker du selv om disse tingene? Er det greit å velge noe annet enn det foreldrene vil?
 - De aller fleste ungdommer har visse ting de synes er vanskelig å snakke med foreldrene sine om. Har du?
- Fremover:
- Hvis du ser for deg selv om 10 år, hva ser du? Har du noen drømmer?
- Avslutning:
- Er det noe du vil si som du ikke har fått sagt?
 - Hvordan opplevde du det å bli stilt disse spørsmålene? Hvordan var intervjuet?
 - Takk for at jeg fikk intervju deg!
 - Lurer du på noe er det bare å ta kontakt!

Intervjuguide til foreldrene:

Informasjon

- Takk for at du stiller til intervju!
- Kort om hvem jeg er, hvorfor jeg skriver om dette og hva hensikten med studien er.
- Kort fortelle hva hovedtemaene i intervjuet er: kurset, egen erfaring med å innvandre, ungdommen din, familie generelt og avslutningsvis tanker om fremtiden.
- Informere om lydopptak og taushetsplikt.
- Du kan trekke deg når som helst!
- Har du noen spørsmål?

Overgangsspørsmål:

- Hvor gammel er du?
- Har du vokst opp i Norge?
- Hvis ikke – hvor lenge har du vært i Norge?
- Hvilket land kommer du fra?
- Er du fra by eller bygd?
- Hva gjør du nå?
- Har du noen religiøs tilknytning?

Nøkkelspørsmål:

- Om kurset:
- Hvordan fikk du vite om kurset?
 - Hvordan opplevde du kursholderne og informasjonen vedrørende kursets innhold?
 - Hva var avgjørende for at du lot ungdommen din dra?
 - Hvordan vil du beskrive kurset nå i ettertid?
 - FLEXid har som ett av sine mål å redusere familiekonflikter. Det er et forebyggende tiltak. Trenger man slike tiltak?

- Hvor mye har det å si at kursholderen selv har flerkulturell bakgrunn?

Til de foreldrene som selv har vært engasjert:

- Du som kjenner kurset godt og selv har vært kursleder – hva vil du si er det viktigste aspektet ved kurset?
 - Er det noe du skulle ønske dere hadde hatt tid/mulighet til å snakke om som det ikke snakkes om i dag?
 - Hvordan har du opplevd kontakten med foreldrene?
 - Opplever du flerkulturelle familier har andre typer familiekonflikter/utfordringer enn det norske familier har?
- Om den tverrkulturelle erfaringen:
- Hvordan var det å komme til Norge?
 - Hadde noen spesifikke forventninger til Norge da du kom?
 - Hvordan er det å være en minoritet i Norge?
 - Er denne kategorien relevant for deg også den dag i dag?
 - Hva er den største utfordringen med å være en minoritet?
 - Hva er det beste med å ha erfart to kulturer?
 - Hva tenker du - skal man forandre seg når man kommer til et nytt land?
 - Møter du det vil kalle for kulturelle utfordringer? Kan du gi noen konkrete eksempler?
 - Hva slags strategi har du brukt i møte med disse?
 - Har FLEXid økt din bevissthet rundt temaene som tas opp? Kan du gi noen eksempler?
 - Når man er ny et sted er det å skaffe seg et nettverk kanskje noe av det vanskeligste. Hvordan har dette vært for deg?
 - Hva liker du minst med norsk kultur?
 - Hva synes du er bra med norsk kultur?
 - Savner du noe fra hjemlandet?
 - Har du opplevd krav fra nordmenn/det norske samfunnet ift oppdragelse eller grad av integrering?
 - Hva med minoritetsmiljøet, har det vært krav herfra?
- Om ungdommen din:
- Som minoritetsungdom i Norge – hvilke utfordringer tror du ungdommen din møter?
 - Opplever du at FLEXid har vært en ressurs for ungdommen din? På hvilken måte?
 - Hva er din største bekymring i forhold til ungdommen din?
 - Kurset skal bidra til at ungdommene bedre forstår sine foreldre. Opplever du det?
 - Føler du at kurset har hjulpet deg å forstå din ungdom?
 - Har forholdet mellom deg og ungdommene dine endret seg etter kurset? Hvis ja, hvordan?
 - Har du opplevd utfordringer i relasjonen til barna på grunn av det du vil kalle kultur?
 - Hva tenker du om utdanning, familieforøkelse og giftermål hos ungdommen din?
 - Opplever du at ungdommen din ønsker å ta andre valg enn du så for deg? Hvis ja, hvordan opplever du dette?

➤ Om familie:

- Alle familier er ulike og har ulike måter å være sammen på. Hvordan vil du beskrive din familie?
- Hva vil du si at en familie bør være?
- Hva innebærer foreldrerollen etter din mening?
- Noen minoritetsungdommer har beskrevet at de har to masker. En ute blant venner og en hjemme. Dette er også noe FLEXid snakker om. Hva er dine erfaringer med dette?
- Er religion viktig for deg? Opplever du at dette møtes av det norske samfunnet?
- Religion kan iblant være vanskelig å skille fra kultur. FLEXid snakker om kultur, men religion er ikke et tema. Hva tenker du om det? Har dette vært en utfordring når du har holdt kurs?
- En vesentlig del av kurset handler om forventninger, roller og valg rundt gutter og jenter. Noen har ment det at det er forskjellsbehandling mellom gutter og jenter i familier. Hvilke erfaringer har du i forhold til dette?
- Kan du forvente det samme av ungdommen din her som hvis dere var i hjemlandet?
- Hva er det viktig å snakke med ungdommene sine om før de forlater redet (generelt sett)?

➤ Fremover:

- Har du noen drømmer for tiden fremover/framtiden?
- Er det et ønske å returnere hjem?

➤ Avslutning:

- Er det noe du vil si som du ikke har fått sagt?
- Hvordan opplevde du det å bli stilt disse spørsmålene? Hvordan var intervjuet?
- Takk for at jeg fikk intervju deg!
- Lurer du på noe er det bare å ta kontakt!

Vedlegg 2

Informasjonsskriv

*”Ungdom-foreldre-relasjoner i flerkulturelle familier.
En studie av flexidkursets ringvirkninger”*

Jeg heter Karianne Schandy og er student ved masterprogrammet ”Kultur og Samfunnspsykologi” ved Universitet i Oslo. Dette skoleåret skal jeg skrive min avsluttende masteroppgave. Temaet er kurset FLEXid. I tillegg til kursets hovedmål som er å bevisstgjøre ungdommer rundt egne valg og egen identitet, er det også et ønske om å forebygge familiekonflikter. Dette ønsker jeg å se nærmere på: Hvordan påvirker FLEXidkurset forholdet mellom deltaker og foreldre?

Hvorfor utføres denne studien?

Det er tre grunner til dette. Nummer 1 – ved en god evaluering kan kurset forhåpentligvis dra nytte av resultatene og forbedre seg ytterligere. Nummer 2 – kursets fokus er ungdommen, men hvordan opplever foreldrene dette? Det er viktig å få frem flere perspektiver. Nummer 3 – jeg ønsker å være med å løfte frem et positivt og forebyggende arbeid.

Hvem kan være med?

Jeg vil intervju deg som er 18 år eller eldre og som har gjennomført hele FLEXidløpet (2 år). Jeg vil også intervju begge eller en av foreldrene dine. Hvis du ønsker kan du være tilstede ved dette intervjuet, men intervjuet med deg vil foregå med kun meg tilstede.

Hvordan vil det foregå?

Intervjuene vil være på norsk, og vare mellom en til to timer. Når og hvor kan vi avtale sammen om du bestemmer deg for å være med, men intervjuene vil hovedsakelig foregå i løpet av oktober måned. Spørsmålene vil dreie seg om kurset, tanker rundt det å være en familie, opplevelsen av å være en minoritet i Norge, samt forventninger man har for fremtiden.

Hva vil jeg gjøre med det du forteller meg?

Intervjuene vil bli tatt opp på båndopptaker og skrevet ned i etterkant slik at arbeidet med datamaterialet blir best mulig. Intervjuene vil være utgangspunktet for min masteroppgave, og masteroppgaven vil brukes i det videre arbeidet med FLEXid.

Vil noen få vite hva du har sagt?

Alle opplysninger som samles inn gjennom intervjuene, vil behandles konfidensielt. Det vil bare være veilederen min, Nora Sveaass, og jeg som vil ha tilgang til intervjuene. Ingen tilknyttet FLEXid vil ha adgang til intervjuene. Både veilederen min og jeg har taushetsplikt. Unntaket er hvis du forteller meg at du eller noen du kjenner er i fare, da må jeg fortelle dette til noen som kan bistå med hjelp. Jeg kommer kanskje til å benytte noe av det du har sagt i oppgaven min, men da vil jeg gjøre mitt ytterste for at ingen skal kunne gjenkjenne deg. Dette betyr at ingen informasjon som kan spores tilbake til deg, vil bli brukt.

Hva hvis du endrer mening om å delta?

Det er helt frivillig å delta! Du kan når som helst både før, under og etter intervjuet trekke deg om det skulle være ønskelig. Du trenger ingen grunn for å gjøre dette, og jeg vil ikke presse deg til å fortsette. Hvis du vil kan opptaket da slettes. Jeg kan også stryke avsnitt underveis om du angrer på noe du har fortalt.

Hva skjer etter intervjuet?

Det skal ikke være en belastning å delta i dette prosjektet. Om det likevel skulle være noe som er vanskelig i ettertid må du ikke nøle med å ta kontakt, så vil jeg sette deg i forbindelse med den rette hjelpen. Hvis du ønsker det, kan du få lese masteroppgaven når den er ferdig. Når oppgaven er levert, vil alle opptakene og intervjuene slettes.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og tar den med til intervjuet.

Hvis det er noe du lurer på, kan du bare ringe meg på 90 91 39 84, eller sende en e-post til kariansc@student.sv.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Nora Sveaass ved Institutt for psykologi på e-postadressen nora.sveaass@psykologi.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Karianne Schandy
Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur Telefonnummer

Vedlegg 3

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES



Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr: 985 321 884

Nora Sveaass
Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo
Postboks 1094 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 03.09.2012

Vår ref: 31276 / 3 / MAS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 30.08.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

31276

Ungdom-foreldre-relasjoner i flerkulturelle familier. En studie av flexidkursets ringvirkninger

*Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student*

*Universitetet i Oslo, ved institusjonens overste leder
Nora Sveaass
Karianne Schandy*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen


Vigdis Namtvedt Kvalheim


Mads Solberg

Kontaktperson: Mads Solberg tlf: 55 58 89 28

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Karianne Schandy, Sognsvæn 4, 0451 Oslo

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11 nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07 kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVI, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36 nsdmaa@svi.uit.no